

Univerzita Karlova v Praze

Filosofická fakulta

Katedra sociologie

BAKALÁŘSKÁ PRÁCE

Anna Poppová

Specifika romského životního stylu

Particularities of Roma Life-style

Praha 2014

vedoucí práce: Jan Sládek

Děkuji svému vedoucímu bakalářské práce, Mgr. Janu Sládkovi za odborné vedení, jeho rady a připomínky. Dále děkuji PhDr. Richardu Růžičkovi, CSc. za pomoc při výběru tématu a Mgr. Lucii Cviklové M. A., Ph.D. za pomoc a připomínky k obsahu práce. Můj dík také patří všem respondentům, kteří se zúčastnili mého výzkumu a poskytli mi tak cenné informace.

Prohlašuji, že jsem bakalářskou práci vypracovala samostatně, že jsem řádně citovala všechny použité prameny a literaturu a že jsem práci nepoužila v rámci jiného vysokoškolského studia či k získání jiného nebo stejného titulu.

V Praze dne 6. 8. 2014

podpis: .....

Abstrakt

Cílem této práce je postihnout některá specifika životního stylu Romů v České republice. Práce má jak teoretické tak empirické zaměření. V teoretické části se věnuje teoretickým východiskům tématu, dále tématu romského bydlení, obživy, hodnotové orientace a celkového historického kontextu Romů na našem území. V empirické části představuje kvalitativní rozhovory s 11 Romy, které se, v rámci možností, které daná metoda poskytuje, pokouší nastínit některá témata životního stylu Romů a jeho specifika ve vybraných lokalitách České republiky. Mezi tyto témata kromě již zmiňovaných patří ještě volný čas a kultura.

Klíčová slova:

Romové, životní styl, Česká republika, integrace, bydlení, obživa, hodnoty, volný čas, kultura

Abstract

The aim of this work is to express some lifestyle particularities of Romanies in the Czech Republic. The work is both theoretically and empirically focused. At the theoretical part the theoretical starting point is paid attention to. Also Romany living, employment, value orientation and all over historical context of Romany being on our territory is analysed. There are 11 qualitative interviews with Romanies included in the empirical part. The dialogues try to outline, being limited with the used method, some Romany lifestyle themes and its specifics in the selected localities of Czech Republic. The culture and free time activities is also included.

Keywords:

Romany, lifestyle, Czech Republic, integration, living, employment, values, leisure time, culture

Obsah

1. Úvod.....	7
2. Teoretická východiska.....	9
2.1. Životní styl.....	9
2.2. Sociální integrace.....	9
3. Romové v číslech.....	13
4. Romové na našem území v historickém kontextu.....	14
4.1. Kočovní Romové (Olaši).....	14
4.1.1. Legislativní opatření omezující kočovný život.....	15
4.2. Usedlí Romové (Rumungrové).....	15
5. Poválečná krize a příchod slovenských Romů do Čech a na Moravu.....	17
6. Romové ve městě.....	19
7. Romové a bydlení.....	21
7.1. Osady na Slovensku.....	21
7.2. Dvě česká města.....	22
7.2.1. Most, Sídliště Chánov.....	22
7.2.2. Český Krumlov.....	23
8. Romové a obživa.....	25
8.1. Tradiční způsoby obživy.....	25
8.2. Omezení romských příslušníků na trhu práce.....	25
8.3. Nezaměstnanost.....	27
8.4. Vzdělání.....	28
8.4.1. Romské děti ve zvláštních školách.....	28
8.5. Kriminalita.....	29
9. Hodnotová orientace.....	31
9.1. K a r strategie.....	31
9.2. Rodina.....	32
9.3. Statusové symboly.....	33
9.4. Orientace na přítomnost.....	34
10. Představení výzkumu životního stylu Romů.....	36

10.1. Cíl výzkumu.....	36
10.2. Metoda výzkumu.....	36
10.1.1. Problematika zvolené metody.....	36
10.3. Výběr respondentů.....	37
10.4. Respondenti.....	38
10.5. Příprava a průběh rozhovoru.....	39
11. Zpracování a analýza dat.....	40
11.1. Rodina.....	40
11.1.1. Původ respondentů.....	40
11.1.2. Děti.....	41
11.1.3. Vztah k rodině.....	43
11.1.4. Široká rodina.....	47
11.2. Bydlení.....	50
11.3. Zaměstnání.....	53
11.4. Volnočasové aktivity.....	58
11.4.1. Hudba.....	59
11.4.2. Sport.....	61
11.4.3. Média.....	61
11.5. Kulturní aktivity.....	62
11.6. Víra.....	63
12. Závěr.....	66
13. Seznam použité literatury a ostatních zdrojů.....	71
14. Přílohy.....	76

1. Úvod

Vystihnout a popsat obecná specifika romského životního stylu je velmi nelehký úkol. Co skupina, to odlišný životní styl, proto nemůžeme hovořit o jednotném životním stylu Romů. Každou jednu romskou skupinu můžeme označit jako etnickou skupinu. Etnickou skupinu definujeme jako formaci, která se biologicky reprodukuje, vyznává stejné kulturní hodnoty, tvoří vzájemné vztahy mezi jejími členy a vymezuje se vůči ostatním společenstvím. Romy tedy můžeme označit za etnickou skupinu. (Marušiaková, 2007, str. 134)

Dle skupin je diferenciací Romů a Sintů velická¹. Sintové žijí převážně v Německu a v Rakousku, částečně i na území Čech a Moravy. Skupina Romů žijících na území Francie a francouzsky hovořících zemích se nazývá Manušové, v jižní Francii a ve Španělsku žijí Gitanos. Romové žijí i na území Velké Británie a Irsku. S Romy se můžeme setkat také na území Maďarska, Rumunska, Bulharska i Spojených států amerických. Speciální skupinou Romů jsou Romové olašští-*Vlachike Roma*, kteří si zachovávají svou tradiční kulturu, olašský jazyk, vnitřní zákony a také specifický životní styl. Dále se dělí do mnoha podskupin. (Davidová, 1995, str. 35) S Romy se můžeme dále setkat například i na území Ruska či Lotyšska. (Čerenkov & Laederich, 2007, str. 142)

Protože Romové netvoří jednotný národ seskupený na jednom území, není možné, aby jejich životní styl měl stejnou podobu.² Do velké míry ho ovlivňuje prostředí, ve kterém Romové žijí. Jak ovšem tvrdí Werner Cohn, životní styl těchto skupin Romů je, zdá se, v mnohém podobný. „*Dialektem, který jsem se naučil ve Vancouveru, jsem byl schopen se dohovorit na pařížských předměstích, v centru Moskvy či na rumunských cestách; obdobně i životní styl těchto skupin byl podobný životnímu stylu Cikánů v Severní Americe.*“ (Cohn, 2009, str. 26) Může se tedy zdát, že ačkoli se životní styly různých skupin Romů nějakým způsobem liší, existují nějaké společné znaky, které jsou všem Romům v jejich životním stylu stejná či alespoň podobná.

---

¹ Označení romské národnosti- Rom, bylo přijato i světovým romským hnutím (Mezinárodní romskou unií). Avšak skupina německých Romů-Sintové, toto označení neuznává. Z tohoto důvodu říkáme „Romové a Sintové“.

Davidová, E. (1995). *Romano Drom. Cesty domů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci, str. 16.

² Je nutné říci, že o jednotném životním stylu samozřejmě nemůžeme mluvit ani u dalších etnických skupin, dokonce ani u celých národů. Co národ, to mnoho životních stylů. Jen těžko bychom například mohly hovořit o totožném životním stylu obyvatel Prahy a obyvatel malé vesnice na Jižní Moravě.

Samotné téma romského životního stylu vyžaduje velmi náročný, důsledný a podrobný výzkum. Každá oblast či území státu, kde se Romové vyskytují, by vyžadovala samostatné bádání. V první části mé práce jsem se zaměřila hlavně na životní styl Romů na území České republiky a bývalé Československé republiky. Částečně odbočím i na území Slovenska, protože pro pochopení některých souvislostí je nutné objasnit i některá specifika života Romů na slovenském venkově, odkud na naše území velká část Romů po druhé světové válce přišla. V této souvislosti krátce zmíním historický kontext příchodu Romů na naše území. Dále představím teoretická východiska mnou zvoleného tématu a obecné údaje týkající se romské populace. Dalšími tématy budou oblasti, které zásadním způsobem určují životní styl Romů. Tyto oblasti jsou: **bydlení, obživa a hodnotová orientace**. V souvislosti s daným tématem považuji tyto témata za nejzajímavější a zasluhující největší pozornost.

V druhé části práce představím mnou provedený výzkum, ve kterém jsem se zaměřila na současný životní styl Romů z Prahy, Brna a Libčic nad Vltavou. Tyto místa jsem si vybrala z toho důvodu, že jsou pro mě dostupná a zároveň mě zajímalo, zda bude patrný rozdíl životního stylu Romů ve velkém městě a maloměstě. Cílem mého výzkumu bylo zjistit, zda existují určitá specifika v životním stylu současných Romů, ať už se jedná o Romy žijící v Praze, Brně či Libčicích. Zároveň mě zajímalo, co a do jaké míry ovlivňuje životní styl mých respondentů.

2. Teoretická východiska

2.1. Životní styl

Životní styl je oblast velmi rozsáhlá a obsahuje mnoho témat. Je to běžně používaný výraz, ale v oblasti vědeckého zkoumání se význam liší. Nejjednodušší definice životního stylu říká, že *“životní styl je způsob, jakým lidé žijí.”* (Duffková, Urban, & Dubský, 2007, str. 29) To je ale velmi nedostatečné vymezení. Životní styl má mnoho složek a prvků a ovlivňuje ho dlouhá řada aspektů. Blíže životní styl vymezuje tato definice: *„Životní styl je systémem důležitých činností a vztahů a s nimi provázaných praktik charakteristických pro určitý subjekt v jeho každodennosti.“* (Duffková, Urban, & Dubský, 2007, str. 31)

Životní styl je ovlivňován faktory vnějšími a faktory vnitřními. Vnějšími faktory jsou myšleny životní podmínky, v nichž se subjekt nachází. Vnitřní faktor zahrnuje osobní potřeby, hodnoty, zkušenosti, schopnosti, motivaci. Mezi životní podmínky patří podmínky geografické a ekologické, biologické, demografické, sociálně politické a politické, sociálně ekonomické a ekonomické, kulturní a obecně ideové a technologické. (Duffková, Urban, & Dubský, 2007, str. 39) V rámci mého tématu se budu z části zabývat **biologickými podmínkami** (životní strategie Romů), **sociálně politickými a politickými podmínkami** (změna životního stylu Romů následkem změny politického režimu), **sociálně ekonomickými a ekonomickými podmínkami** (téma romského bydlení, obživy a životní úrovně obecně) a **kulturními a obecně ideovými podmínkami** (romské hodnoty).

2.2. Sociální integrace

Termín sociální integrace znamená míru začleňování přistěhovalců nebo minoritní skupiny do majoritní společnosti. O Romech v současnosti nemůžeme hovořit jako o přistěhovalcích, protože na našem území žijí už nějakou dobu³, ale jistě je můžeme označit za minoritní skupinu, která se ve větší či menší míře sociálně integruje. Míra sociální integrace je u každé minoritní skupiny

---

³ Nemluvím tedy o těch Romech, kteří i dnes přicházejí do České republiky například ze Slovenska z ekonomických či pracovních důvodů. Největší přistěhovalecká vlna nastala v desetiletích po 2. světové válce, v té době bylo možné označit Romy jako přistěhovalce.

různá. Některým skupinám se do majoritní společnosti podaří integrovat úspěšně, jiným méně úspěšně. Přistěhovalecká skupina si s sebou přináší svou kulturu, své normy, hodnoty i svůj životní styl. Pokud je integrace do majoritní společnosti úspěšná, minoritní skupina přejímá majoritní kulturu, hodnoty a normy i jednotlivé oblasti životního stylu. Můžeme tedy říci, že míra sociální integrace do jisté míry ovlivňuje životní styl. Pokud například jedinec změni profesní odvětví či přejímá hodnoty majoritní společnosti, jeho životní styl se jistě změní. Tato změna může způsobit ztrátu specifík v životním stylu minoritní kultury, která před přistěhováním byla jeho běžnou součástí.

Pokud do hostitelské společnosti vstoupí přistěhovalecká skupina, existuje několik variant, jak se s příchodem nové skupiny může majorita vyrovnat. Kromě přístupu majority je ovšem také důležitý přístup minority. Jedná se o vzájemné působení obou stran. Integraci tedy můžeme chápat jako obousměrný proces, kdy hostitelská společnost i skupina přistěhovalců důsledkem vzájemné interakce získávají nové rysy. (Rákoczyová & Trbola, 2009, str. 24) Může například dojít k oddělení přistěhovalců v procesech segregace a marginalizace a to do etnických komunit či enkláv. (Rákoczyová & Trbola, 2009, str. 23) Další možností je částečné začleňování přistěhovalců do různých subkultur majoritní společnosti. Tento proces nazýváme segmentovaná asimilace. (Bosswick & Heckmann, 2006). Třetí možností je úplné splynutí přistěhovalců s majoritní společností, kterou nazýváme asimilace. (Rákoczyová & Trbola, 2009, str. 24)

Sociální integrace či začleňování probíhá v různých oblastech sociálního života, které spolu vzájemně souvisí a působí na sebe. Sociální integraci je možné rozdělit do čtyř dimenzí: strukturální, kulturní, interaktivní, identifikační. (Bosswick & Heckmann, 2006)

V rámci **strukturální** integrace se jedná především o začleňování v oblasti ekonomické a to hlavně na trhu práce. S tím souvisí také otázka příjmů a výdajů a dále způsob bydlení. (Rákoczyová & Trbola, 2009, stránky 26, 27) Pokud tedy Rom nesežene práci, nebo má nízké příjmy, nemůže si dovolit vysoké výdaje ani vysokou životní úroveň. V tomto případě nemůžeme hovořit o úspěšném strukturálním začlenění. Pokud má ale naopak dobře ohodnocené zaměstnání, má tedy vyšší příjmy a životní úroveň. Tento jedinec bude pravděpodobně lépe strukturálně integrován.

Další dimenzí sociální integrace je dimenze **kulturní**. Zde hraje hlavní úlohu kognitivní socializace a nabývání znalostí o nové společnosti, prostřednictvím kterých cizinec dokáže porozumět různým situacím ve společnosti a jedná v souladu s danými sociálními scénáři a normami. (Rákoczyová & Trbola, 2009, str. 30)

Třetí dimenzí sociálního začleňování je dimenze **interaktivní**. Zde je velmi důležitý postoj majority vůči přistěhovalecké skupině. Pokud je majorita uzavřená, má vůči přistěhovalcům negativní postoje a trpí předsudky, jen stěží se minorita může v rámci interaktivní dimenze integrovat. Vztahy majority s minoritní skupinou mohou být velmi intimní, (uveďme jako příklad smíšená manželství) dále to mohou být kontakty na neformální úrovni (přátelé, známí) a kontakty formalizované (účast v organizacích, církvích). (Rákoczyová & Trbola, 2009, stránky 32, 33)

Poslední dimenzí je dimenze **identifikační**. Zde mluvíme hlavně o sdíleném pocitu společného vědomí majority a minority, kdy obě skupiny o sobě hovoří jako „my“. Členství v „in- group“ či „out- group“ definuje či limituje majoritní společnost. (Jenkins, 1996)

Všechny tyto dimenze sociální integrace zásadně určují životní styl dané skupiny. Pokud není skupina dostatečně strukturálně integrovaná, potýká se s nízkou životní úrovní. Pokud se zaměříme na romskou minoritu jako takovou a pomineme odchylky, dá se říci, že je strukturálně spíše méně integrovaná.⁴ Dle mého názoru jsou Romové nejméně integrovaní právě v oblasti strukturální a dále v oblasti identifikační i interaktivní. V souvislosti s interaktivní dimenzí sociální integrace bych ráda zmínila, jak Putnam vymezuje pojmy „**bonding**“ a „**bridging**“ **capital**. (Putnam, 2000) Bonding capital znamená udržování sociálních vazeb spíše s osobami stejného věku, náboženského smýšlení či stejné rasy, bridging capital je založen spíše na sociálních vazbách udržovaných se vzdálenějšími sociálními skupinami. V případě většiny Romů v České republice, dle mého názoru, musíme hovořit spíše o bonding capital.⁵ Vínou za tuto situaci jistě nenese jen jedna strana. Roli zde hraje jak nechuť přijmout spolu s předsudky ze strany majority, tak častá uzavřenost a nechuť spolupracovat ze strany romské minority. Toto jednání má za následek nízkou sociální integraci ve všech čtyřech dimenzích. Výsledky výzkumu veřejného mínění po roce 1990 ukazují vysokou intenzitu mezietnického konfliktu vůči romské

---

⁴ Uveďme příklad zaměstnávání Roma: zaměstnavatel ho nepřijme kvůli nízké kvalifikaci, kterou uvedl jako důvod k nepřijetí. Ve skutečnosti ale může mít situace rasový podtext. Roma nezaměstná, protože dá raději přednost neromskému zaměstnanci.

⁵ Existují samozřejmě případy plně integrovaných Romů.

komunitě. Příčiny rasismu obecně ale nevidí v nedostatečné toleranci ze strany majority ale v nevhodném chování ze strany rasově či etnicky odlišných. (Frištenská, 1999, str. 245)

Mezi organizace jejichž cílem je integrovat romskou menšinu do majoritní společnosti patří například Občanské sdružení IQ Roma service. Cílem jejich projektů je například úspěšné zapojení romské mládeže do vzdělávacího procesu a posílení ekonomických vazeb. Dále například projektuje výstavbu pracoviště, které řeší problematiku sociálně vyloučených lokalit Brna a Jihomoravského kraje, které bude poskytovat sociální a pedagogické služby. (IQ Roma service) Snahy o integraci Romů do majoritní společnosti se projevují i ze strany vlády. Mezi tyto programy patří například Národní strategie integrace Romů. Jejím hlavním cílem je zajistit bezkonfliktní soužití romských komunit s majoritní společností. Hlavními tématy této koncepce jsou vzdělávání, zaměstnanost, zdravotní péče a bydlení. (Evropská komise, 2009)

Podle Evropské unie se začleňování Romů do společnosti zlepšuje, avšak oproti zbytku obyvatelstva Evropy se Romové potýkají se značnou sociální nerovností. Většina z nich nemůže najít zaměstnání, jejich vzdělání je často pouze základní a jejich průměrný věk je o zhruba 10 let nižší než u majoritní populace. (Evropská komise, 2014)

3. Romové v číslech

Charakteristickým znakem romské populace je progresivní typ věkové struktury a vysoký počet zastoupení dětí. Na základě statistických údajů již ale dochází ke snižování porodnosti romských žen. (Kalibová, 1999, str. 108) Úroveň reprodukce je také indikátorem změn, které se týkají jak úrovně společenské, tak úrovně kulturní. (Pekárek, 1997)

Celkový počet Romů v České republice je obtížné určit přesně, můžeme ho jen odhadovat. Rada Evropy odhaduje, že v České republice žije přibližně 250 000 Romů, což jsou zhruba 2% z celkové populace. (Evropská komise, 2009) V některých zemích je určující vlastní etnická identifikace osoby. Je totiž časté, že sami Romové se za Romy z nějakého důvodu nepovažují. Existuje více vysvětlení, proč tak Romové jednají. První možné vysvětlení je to, že Romové zaměňují či nechápou přesný význam pojmů národnost a státní příslušnost. Řada Romů ale vůbec nechce být za Romy považována nebo se dokonce Romy necítí být. (Kalibová, 1999, str. 94) S takovým případem jsem se setkala i ve svém výzkumu. Respondent byl původem Rom, svého romství si byl vědom, ale tvrdil o sobě, že se cítí být Čechem. Tento postoj k otázce původu může být u romské populace poměrně běžný a právě v takových případech jen stěží zjistíme, zda se jedná o Roma či nikoli. Obecně se tedy potýkáme s problémem, jak zjistit, kolik Romů na územích různých států ve skutečnosti žije. Pro demografy jsou tyto údaje klíčové, protože na základě čísel lze vytvářet prognózy a odhadovat budoucí vývoj.

Data z roku 1982 ukazují, že rozložení romské populace v rámci České republiky bylo velmi nerovnoměrné. Nejvyšší koncentrace Romů byla v severozápadní části Čech, tedy kolem měst Sokolov, Chomutov, Most, Teplice, Ústí nad Labem, Děčín a také v Liberci. Dále pak v okolí Ostravy, v Plzni, Kladně, Brně a v Praze. (Davidová, 1995, str. 25)

V České republice dle sčítání lidu v roce 1991 bylo kolem 32 000 romských obyvatel. (Kalibová, 1999, str. 96) Obdobné rozptýlení v rámci České republiky bylo i v roce 1991, avšak celkový počet romských příslušníků se oproti roku 1980 dle dat sčítání lidu snížil zhruba o 55 tisíc. (Kalibová, 1999, str. 101) Jean- Pierre Liégeois, odborník zabývající se studiem romské populace, uvedl odhady počtu Romů v evropských zemích. Podle těchto údajů se počet Romů v Evropě v 90. letech pohyboval kolem 7 až 8,5 milionu, v České republice až kolem 250- 300 tisíc. (Liégeois, 1994)

4. Romové na našem území v historickém kontextu

Spolu s profesní specializací romských skupin je spojen celkový životní styl. Už v době příchodu Romů na evropský kontinent se romské skupiny rozdělily na usedlé a kočovné. (Marušiaková, 2007, str. 134) Na tomto místě představím dvě skupiny Romů, kteří se na našem území historicky nacházeli a stále nachází v největším počtu a také se zmíním o kočování jakožto zásadním aspektu tradičního životního stylu olašských Romů. Řeč bude o Romech usedlých (Rumungrech) a o Romech dříve kočovných (Olaších). Tyto skupiny není možné zaměňovat či mluvit o nich jako o jedné skupině Romů. Jejich životní styly spolu s hodnotovou orientací byly a stále jsou poměrně odlišné. Mým záměrem bylo do vzorku mého výzkumu zahrnout i olašské Romy, ale nepodařilo se mi na žádné získat kontakt. Všichni respondenti v mém vzorku jsou tedy Rumungrové.

4.1. Kočovní Romové (Olaši)

Kočovný život v minulosti můžeme považovat za specifikum romského životního stylu, které však na našem území bylo potlačeno. Vlachike Roma, tedy Romové olašští, se v meziválečném období pohybovali po celém Československu. Na naše území přicházeli z Balkánu, přes Maďarsko, Rumunsko a Slovensko a to ještě bezprostředně po 2. světové válce. (Nečas, 1995, str. 45) Při svém kočovném způsobu života využívali jako své obydlí a dopravní prostředek obytné vozy. (Davidová, 1999, str. 39)

Kromě vozů používali Romové na svých cestách ještě přenosné stany. Ty ale přestaly být na území Československa a Podkarpatské Rusi používány už ve 20. letech 20. století. Pokud Romové stanovali na určitém místě jen dočasně, stavěli si jednoduché přístřešky z větví či hlíny, ve kterých nocovali ti, kteří se nevešli do vozu. Jako další přepravní a zároveň obytný prostředek používali Romové maringotky. Jednalo se o obytné vozy vybavené veškerým potřebným příslušenstvím, které byly taženy párem koní nebo malým traktorem. Některé z nich byly malované nebo vyřezávané jako například u polských a anglických Romů, kteří je používají dodnes. (Davidová, 2000, str. 9) Romské vozy spolu s kočovným životem u nás zmizelo spolu s uvedením zákona č. 74/58 Sb., který zakazoval kočovný a polokočovný život. V některých

zemích skupiny olašských Romů dosud kočují. Uvedme například Bulharsko, Rumunsko, Polsko, Makedonii. (Davidová, 1999, str. 39)

4.1.1. Legislativní opatření omezující kočovný život

První snahy o potlačení cikánského, tedy kočovného způsobu života, se na našem území objevily za Rakouska Uherska. Jednalo se o souhrn nařízení vídeňského ministerstva vnitra z roku 1888 a pak zvláště zákon z let 1922- 1926, který se snažil omezit „tuláctví a zahálčivý život“. (Nečas, 1995, str. 31) Ustanovení zákona se vztahovala na „*tzv. potulné Romy, jimiž byli jednak kočovníci a jednak tuláci žijící po cikánsku.*“ (Nečas, 1995, str. 32) V roce 1929 za účelem evidence těchto osob, byl nařízen soupis všech potulných a kočovných Romů, který prováděla policie za pomoci obcí. Celkem bylo evidováno asi 36 000 osob, které obdržely cikánskou legitimaci a daktyloskopickou kartu a později dostávali tzv. kočovný list, tedy jakési povolení ke kočování, které museli vlastnit všichni Romové, kteří kočovali s vozidly či se zvířaty. (Nečas, 1995, str. 32)

Je zřejmé, že právě tímto opatřením se dále prohlubovala společenská izolace romské minority vůči majoritě. Cikánské legitimace byly vydávány nejen kočovným a potulným Romům, ale také Romům usazeným (Lhotka, 1999, str. 25), což lze chápat jako cílenou diskriminaci celého romského etnika nezávisle na tom, zda kočovali či žili běžným způsobem.

4.2. Usedlí Romové (Rumungrové)

Od poloviny 18. století za vlády Marie Terezie a Josefa II. byla na našem území usazena skupina moravských, českých i německých Romů, a to zejména v oblasti Strážnice, Svatobořicích a Uherského Brodu. Většina těchto Romů však byla během 2. světové války vyvražděna v koncentračním táboře v Osvětimi. (Davidová, 1999, str. 40) Podle evidence, která je jenom přibližná a značně nespolehlivá, na území protektorátu žilo „cikánským způsobem“ asi 7000 osob, ale ne všechny byly romského původu. (Nečas, 1995, str. 34) Z koncentračních táborů se po válce vrátilo asi jen 600 osob, celkový odhadovaný počet v roce 1945 na celém českém a moravském území činil zhruba 1000 romských obyvatel. (Nečas, 1995, str. 45) V současnosti většina Romů na našem území pochází původně z osad na Slovensku a to hlavně jeho východní

části, ale také se jedná o Romy, kteří k nám přišli kočovně přes Rumunsko a Maďarsko z Balkánu. V roce 2000 bylo na území České republiky z celkového počtu Romů 85% Romů slovenských a maďarských. (Davidová, 2000, str. 10)

Je zajímavé říci, že se tyto dvě romské skupiny (Olaši a Rumungři) vždy vzájemně nenáviděly a ani v současné době u nich nesetkáme se vzájemnou tolerancí. V osadách na východním Slovensku, ale i v různých oblastech České republiky dodnes žijí jak Romové olašští, kteří byli násilně usazeni, tak Romové usedlí. Olaši považují Rumungry za „nečisté“, protože jedí psí maso a protože jsou špinaví a chudí. Rumungři Olachy nenávidí, protože mají pocit, že se nad nimi povyšují a cítí se nadřazenější. Bohatí jsou podle Rumungrů jen proto, že kradou. Je důležité říci, že obě tyto skupiny jsou dosud vůči sobě endogamní, čili nedochází ke vzájemným sňatkům mezi těmito dvěma skupinami. (Jakoubek & Hirt, 2004) Vzájemný rozpor těchto romských skupin nepanuje jen na území Slovenska, ale také na českém území, Prahu nevyjímaje. „*Vzájemná nenávisť Olachů a Rumungrů je snad všude, dokonce i tady, v Praze.*“ (Goral, 2014)

5. Poválečná krize a příchod slovenských Romů do Čech a na Moravu

Naprosté většině usazených Romů ve střední Evropě, v našem případě konkrétně v osadách na Slovensku, se až do roku 1945 proces urbanizace vyhýbal. Po 2. světové válce se i slovenský venkov začal postupně industrializovat. S procesem industrializace a urbanizace souvisí i fakt, že docházelo k postupnému zániku tradičních romských řemesel, se kterými Romové obchodovali se zbytkem venkovského obyvatelstva, protože jejich výrobky se přestaly kupovat. (Pavelčíková, 2008, stránky 64, 65) Klesl tím i status Romů, kteří najednou přestali být pro majoritu potřební.

Zákon 88/1945 o všeobecné pracovní povinnosti donutil Romy opustit slovenské osady, protože hluboká ekonomická krize na Slovensku po 2. světové válce nenabízela dostatek pracovních příležitostí (Pavelčíková, 2008, str. 68) Důvod k migraci do českých zemí byl tedy především ekonomický. Romové, jakožto nekvalifikovaná pracovní síla, odjížděli za prací do Čech a na Moravu, a to nejčastěji na Ostravsko či do Severních Čech. (Jakoubek & Hirt, 2004, stránky 354, 355) Bolševický režimrazil asimilační politiku. V praxi to znamenalo, že romské osady byly násilně likvidovány a její obyvatelé byli přesouváni do měst, kde se měli asimilovat s majoritou a měli si tak osvojit návyky většinové populace.⁶ (Jakoubek & Hirt, 2004, stránky 355, 356)

Nemůžeme ale s jistotou tvrdit, že byli všichni Romové se svým nuceným odchodem nespokojeni. Faktem je, že vidinu lepšího života v Čechách a na Moravě oslavují v jejich nově vznikajících písních. (Nečas, 1995, str. 45)

Za prací odcházeli neúplné rodiny nebo jen práce schopní muži a svobodné dívky. Jejich úmysl ale nebyl se ve městě usadit. Prováděli práce týkající se obnovy infrastruktury či práce pro rozvoj stavebnictví. (Pavelčíková, 2008, str. 68)

Romové měli minimální požadavky na pracovní, ubytovací a platové podmínky, proto byli pro zaměstnavatele ideální pracovní silou. Byli ubytováni v dělnických ubikacích, maringotkách či dokonce v budovách, které byly určené pro demolici. Ještě v 50. letech bydlelo například ve Velké Ostravě v hygienicky nepřijatelných bytech 67 romských rodin, 91 rodin v dřevěných

---

⁶ Asimilační tendence ze strany státu se dotkly také oblasti jazyka. Většina Romů žijících v Česku romštinu vůbec neovládá. Pokud romsky umí, dá se říci, že romštinu vůbec nepoužívají.

barácích. Celkový počet evidovaných romských rodin byl 231. (Pavelčíková, 2008, stránky 68, 71) Nevyhovující podmínky bydlení považovaly státní instituce za jeden z problémů, proč nedochází k asimilaci s většinovou populací a proč přetrvává tradiční způsob života. Z toho důvodu byly například v Ostravě pro Romy stavěny nové, komfortní byty na sídlištích. (Pavelčíková, 2008, str. 71)

6. Romové ve městě

Není pravidlem, že všichni Romové, kteří přišli do českých zemí za prací, se zde usadili. Ti, kterým se nepodařilo, zejména ve sféře bydlení a práce, integrovat, se stěhovali zpět do svého původního bydliště. (Nečas, 1995, str. 46)

Jedním z důvodů nespokojenosti bylo, že romští příslušníci byli z tradičního prostředí slovenských osad také zvyklí na zcela jinou spotřební strukturu. Bylo pro ně typické žít ze dne na den, za svou práci, například za různé služby vesničanům, byli odměňováni v naturáliích v podobě základních potravin. Neznali hodnotu peněz. Po příchodu do nového městského prostředí museli platit činži a různé poplatky, které pro ně byly naprosto neznámé faktory, které prudce zasáhly do jejich spotřebního chování a hospodaření. (Nečas, 1995, str. 46) Tato skutečnost může být dodnes důvodem, proč se někteří Romové ani dosud nedokázali integrovat mezi majoritní obyvatelstvo.

Většina nově přichozích pracovníků ale zpět do slovenských osad neodjela a v českých a moravských městech zůstala. (Pavelčíková, 2008, str. 68) Těmito novými životními podmínkami se jejich tradiční „velkorodina“, na kterou byli zvyklí v osadách, postupně přeměnila na rodinu nukleárního typu. Je nutné říci, že zpočátku, kdy docházelo k hromadné migraci do českých a moravských měst, se ještě o nukleárním typu rodiny nedalo mluvit. Jako příklad uveďme Ostravu, kam se za romskými živiteli rodin z osad přesunula celá vícegenerační rodina s mnoha dětmi. Jejich podmínky bydlení v tak velkém počtu osob byly mnohdy mnohem horší, než ve slovenské osadě. (Pavelčíková, 2008, str. 71) Je jisté, že v porovnání s jejich tradičním životním stylem, kterým žili doposud, bylo toto uspořádání naprosto novou záležitostí, na kterou nebyli zvyklí. Změna rodinného a sociálního soužití začala v jistých případech vést k deviantním jevům. Romové ztrácejí své sociální vazby, společenské normy i tradiční způsob života. Tato zásadní životní změna vede k frustraci a morálnímu úpadku, který se projevuje především v rostoucí kriminalitě. Stýkají se s okrajovými sociálními skupinami městského obyvatelstva, které jim jsou v jejich novém prostředí nejbliže. S touto vrstvou obyvatelstva je spojuje především chudoba. Kulturní vzory a negativní stránky životního způsobu okrajových sociálních skupin v městském prostředí začali Romové přejímat. Řeč je hlavně o již zmíněné kriminalitě, prostituci, později

závislosti na drogách či gamblerství. (Pavelčíková, 2008, str. 74) Faktem je, že romské dívky stále rodily ve velmi raném věku. V tradičním soužití v osadě všechny věci týkající se mateřství učily mladé matky obvykle tchyně, o děti se staral zbytek rodiny. Vícegenerační rodina se ale ve městě začala rozpadat a mladé dívky neměly s výchovou a péčí o dítě kdo pomoci. Tuto situaci často nezvládaly a řešily problém obživou právě prostitucí či odložením dětí do ústavní péče. (Pavelčíková, 2008, str. 74)

7. Romové a bydlení

Způsob romského bydlení byl a je výrazem jejich specifického životního stylu a jejich hodnotové orientace a to především v souvislosti s významem rodiny a společenství. (Davidová, 2000, str. 9) Bydlení Romů s jeho charakteristickými specifiky bylo často příčinou konfliktů ve vzájemném soužití mezi majoritní společností a romskou menšinou.

7.1. Osady na Slovensku

Se zaměřením na bydlení krajově představím život na slovenské osadě a to z toho důvodu, že většina Romů na našem území přišla po 2. světové válce právě ze slovenských osad a přivedla si s sebou určité zvyklosti životního stylu, které v menší či větší míře předávala do další generace či dalších generací.

Usazení Romové byli na Slovensku známí již zhruba od 14. století. (Nečas, 1995, str. 22) Vznik mnoha romských osad je spojen s hudebníky, protože právě oni se potřebovali usazovat a to z toho důvodu, že je obyvatelé i šlechta potřebovali, aby jim hráli na zábavách, slavnostech, svatbách i pohřbech. Jedni z prvních, kteří se usazovali, byli kromě muzikantů také rodiny kovářů, kteří rovněž byli v celé vesnici či městě potřební. (Davidová, 2000, str. 10)

Na území Slovenska život Romů v osadách není neobvyklou záležitostí. Jeden ze zdrojů uvádí, že na Slovensku se dosud nachází ještě kolem čtyř set romských osad. (Goral, 2014) Jiný uvádí, že osad je doposud kolem tří set. (Davidová, 1999, str. 40) Protože většina Romů na našem území pochází původně ze slovenských osad a to zejména z východního Slovenska, je důležité ukázat, jak život v osadě vypadal a dosud mnohdy vypadá. Na slovenském venkově tvořily osady, a dosud ještě tvoří, autonomní a izolované jednotky umístěné obvykle na okraji vesnic či městeček. (Pavelčíková, 2008, str. 62, 63)

Některé osady ale byly dříve izolovány i několikakilometrovou vzdáleností od vesnic.

Donedávna v nich chyběl zdroj pitné vody i kanalizace a přístupové cesty. Samozřejmostí bylo, že osada nebyla elektrifikována. (Nečas, 1995, str. 45) Některým osadám jako těm na Spiši či na Prešovsku, chyběla kanalizace, přívod vody a elektřiny až do počátku 21. století. Na okrajích větších měst existovaly a ještě částečně existují městské cikánské čtvrtě, jako například

v Prešovském kraji v Levoči či v Košicích. (Davidová, 1999, str. 40) Dle výzkumů je pro Romy v osadách typické společenské sdružování venku před obydlími, kde tráví svůj volný čas, vaří či pracují. (Davidová, 1999, str. 41)

7.2. Dvě česká města

Na příkladu Mostu a Českého Krumlova, kde byl a dosud je znatelný počet romských obyvatel, bych ráda ukázala, jak úspěšná a neúspěšná může být integrace do majoritní společnosti v oblasti bydlení. Těchto měst je jistě po České republice více, jako ukázka však postačí pouze tato města, která poslouží jako příklad dvou protikladných případů.

7.2.1. Most, sídliště Chánov

Romové v Mostu původně nebyli izolovanou skupinou. Žili v bytech 4. kategorie roztroušeni mezi majoritní společností. Ačkoliv tyto byty byly ve velmi špatném technickém stavu, více než 2/3 byly velmi dobře udržované a čisté. Žilo zde obvykle 6 a více osob. Většina z Romů žila v Mostě více než 15 let, proto se již neočekávaly výrazné tendenci k migraci. Nájem v těchto bytech byl velice nízký, činil kolem 150 Kč a jejich průměrný plat se pohyboval od 1500 do 2500 Kč. Rozhodně tedy v tomto období nemůžeme hovořit o sociální chudobě. (Friš, 1975, stránky 96, 97) Na základě vládního usnesení č. 180/64 bylo rozhodnuto, že z důvodu důlní činnosti musí být zbourána stará část Mostu, včetně sídliště, která obývali nejen Romové. Bylo tedy nutné vyřešit, kam obyvatele přesunout. Nabízelo se několik alternativ, ze kterých nakonec vyhrála varianta vybudování samostatné městské části či spíše okrsku zejména pro romskou část obyvatelstva. (Haušild, 2008, str. 87)

Původně tedy nebylo sídliště Chánov čistě romské. Postupem času se ale menšina bílých obyvatel sídliště přestěhovala z důvodu nemožnosti soužití s Romy. Dle původního projektu měly být vystaveny byty s velkou obytnou místností, která počítala s velkým počtem lidí v domácnosti.

Z tohoto projektu ale sešlo a nakonec byla postavena klasická bytová zástavba a to v Chánově.⁷ (Haušild, 2008, stránky 86, 87) Jednalo se o byty 1. kategorie vybavené ústředním topením a plynovými spotřebiči, které v původních bytech 4. kategorie ve starém Mostu chyběly a noví obyvatelé si s nimi tudíž nevěděli rady. Vysoká úroveň bydlení měla zajistit převýchovu romské populace již od raného věku dětí a přijetí životního stylu majority. Romové si však přizpůsobovali byty k „obrazu svému“ a docházelo k masivnímu vybydlování. Dalším problémem bylo, že přestěhované rodiny měli různé společenské postavení, životní úroveň či příbuzenskou a skupinovou příslušnost, z čehož nutně pramenily zdroje konfliktů. Obyvatelé Chánova ale s novým domovem nebyli příliš spokojeni. Vadila jim asi kilometrová vzdálenost od města, nemožnost vyžití, uzavřenost vůči světu a pocit nesvobody. Většinou se Romové snažili zabavit se uvnitř bloků sídliště. (Haušild, 2008, stránky 81- 91)

Proces „vybydlování“ Říčan vysvětluje takto: Romové jako vědomě tak podvědomě odmítali tento způsob bydlení, způsob bydlení „bílých“. Jednak z toho důvodu, že je nutil měnit jejich zvyky a jednak proto, že to byly obydlí majority, kterou tolik neměli rádi. (Říčan, 1998, str. 36) Vybydlování bytů převážně v 80. letech 20. století v této lokalitě můžeme označit jako romské specifikum v oblasti bydlení.

7.2.2. Český Krumlov

I do Českého Krumlova přišli Romové v poválečných letech za lepšími životními podmínkami. V Českém Krumlově ale byla situace jiná. Po 2. světové válce došlo v pohraničí k zásadní výměně obyvatelstva a to v důsledku odsunu Němců a příchodu nových přistěhovalců. Vliv nových podmínek na životní styl nově příchozích romských obyvatel byl bezesporu značný. V 50. letech zde docházelo ke střetům, kdy si sousedé stěžovali na chování Romů, kteří se dle svých zvyklostí a tradičního života chovali přirozeně. Avšak časem se jim povedlo adaptovat a už koncem 60. let začali měnit svůj životní styl tak, aby se nedostávali do rozporů s okolím. (Davidová, 2000, str. 53) V 70. letech dochází k nárůstu meziethnických smíšených svazků.⁸ Nejprve Romové bydleli v historickém jádru města, odkud ale byly rodiny v devadesátých letech přestěhovány na sídliště.

---

⁷ Název pochází od malé obce Chánov blízko města Mostu, avšak sídliště Chánov patří podle katastru pod správu města Most.

⁸ Dnes představují téměř třetinu všech mladých manželství ve městě.

Právě v 90. letech se zde zvýšila nezaměstnanost, děti nenavštěvovaly mateřské školky a chyběla motivace k dalšímu vzdělávání následující po základní škole. V současnosti je ale situace stabilizovaná. (Davidová, 2000, stránky 54, 56)

V případě Českého Krumlova tedy můžeme mluvit o úspěšné integraci do majoritního obyvatelstva, a to zejména díky následujícím faktorům. Správní orgány daly Romům šanci, poskytly jim podporu a ochranu. Romská komunita se brzy adaptovala, smířila se s novými životními podmínkami a nevyvolávala konfliktní situace. (Davidová, 2000, str. 55) Svým chováním tedy dosáhla toho, že si majoritní obyvatelstvo dostala na svou stranu, nikoli proti sobě. Případ Českého Krumlova je tedy příkladem toho, že úspěšná integrace je proces vyžadující aktivní spolupráci obou stran (viz kapitola Sociální integrace). V současné době je z celkového počtu obyvatel 1600 osob romského původu, což je více než 5 % z celkového počtu obyvatel Českého Krumlova. (Davidová, 2009, str. 249)

8. Romové a obživa

8.1. Tradiční způsoby obživy

Mezi tradiční způsoby romské obživy patřily tradiční romská řemesla jako kovářství, výroba nožů, výroba plechových předmětů, zvonů, zpracovávání dřeva (například korytářství, výroba hudebních nástrojů, košíkářství, výroba košťat). Dále se Romové živili provozováním cirkusů, koňským handlířstvím, magií (hlavně výkladem karet, věštěním z ruky) či sběrem surovin. Tato řemesla patřila mezi specifické způsoby obživy Romů v minulosti. (Tradiční řemesla, profese, zaměstnání, 2008)

Na konci 19. století na území Slovenska žilo kolem 36 000 Romů, z toho okolo 2000 přechodně usazených a 600 kočujících. Mezi hlavní způsoby obživy romské minority na Slovensku v tomto období patřilo hlavně kovářství a zámečnictví, dále hudebnictví. Třetí nejvyšší počet osob byl bez zaměstnání, velmi často si také romské ženy vydělávaly žebráním. Dalším poměrně častým způsobem obživy byla práce nádenická a zednická, mezi ženami byly časté ruční práce. Jen nepatrný počet Romů se dle údajů živil krádeží a prostitucí. Poctivě zaměstnaných na konci 19. století bylo dle tohoto zdroje 68 % Romů, nezaměstnaných 17 %, žebrajících 14 % a Romů žijících se nepoctivým způsobem obživy kolem 0,7 %. (Horváthová, 1998)

8.2. Omezení romských příslušníků na trhu práce

V dnešní době mají romští pracovníci na trhu práce několik znevýhodňujících charakteristik. Jedná se však často o vžitá stereotypy a předsudky ze strany majority, založené na polopravdě a zesilují se informacemi z médií, které často brání Romům sehnat zaměstnání. Právě z důvodu níže uvedených předsudků vůči Romům, jakožto potencionálním zaměstnancům, dá zaměstnavatel často přednost neromovi před Romem (Kaplan, 1999, stránky 352, 353):

1. Nekvalifikovanost a nespolehlivá pracovní morálka
2. Nelegální způsoby obživy, které jsou společností odmítané (krádeže, prostituce)
3. Záporný vztah k majetku (vžitá představa v souvislosti s tradiční kulturou bydlení)
4. Nedostatečné zdravotní a hygienické podmínky, ve kterých Romové žijí

Bezesporu je možné tvrdit, že romská část populace má na pracovním trhu řadu omezení a handicapů. Jedním z nich je nízká **vzdělanostní úroveň**, která brání Romům získat kvalifikovanou práci. Nejvyšší podíl Romů má pouze základní vzdělání a těch se vzděláním středoškolským je stále velmi málo. Tento fakt zapříčiňuje také skutečnost, že u žáků s horším ekonomickým zázemím je dvakrát větší pravděpodobnost, že budou mít v budoucnu špatné studijní výsledky, což zabraňuje dalšímu úspěšnému studiu. (Úřad vlády České republiky, 2013, str. 81) Jsou tedy predestinováni k vykonávání nekvalifikovaných či méně kvalifikovaných prací, které jsou samozřejmě méně finančně hodnoceny. Sama nízká kvalifikovaná práce jen posiluje nízký sociální status a zároveň nemotivuje k získání dalšího vzdělání či kvalifikace. (Kaplan, 1999, str. 359) Nízká vzdělanostní úroveň brání romských příslušníkům v rozptýlení po celé sociální a profesní struktuře společnosti. Rozptýl napříč celou strukturou by mohl vést ke vzniku rovnocenných mezietnických vztahů. Jejich kontakty jsou tak omezené na jedince ze stejného sociálního prostředí, tedy nejčastěji s nejnižší sociální vrstvou většinové společnosti. Kvůli nízké kvalifikační úrovni jsou Romové neustále ohrožováni nezaměstnaností a zároveň stále klesajícím reálným příjmem. (Kaplan, 1999, str. 359)

Často také dochází ke kumulaci omezení, která je u příslušníků romské minority častá. Jedná se o kumulaci hlavně nízké kvalifikace, dlouhodobé nezaměstnanosti, nízké sociokulturní úrovně a zdravotního stavu. Osob s těmito omezeními narůstá a stávají se tak dlouhodobě nezaměstnatelní.⁹ (Kaplan, 1999, str. 363)

Co se týká délky pracovního poměru ve veřejně prospěšných pracích, do měsíce 30 % romských uchazečů ukončí pracovní poměr, do dvou měsíců 50 % a pouhých 7- 10 % ukončí romští

---

⁹ Celkový zdravotní stav romského obyvatelstva je horší než průměrný zdravotní stav obyvatelstva. Příčiny jsou ve špatné výživě (často z důvodu finanční nouze), požívání alkoholu, vykonávání často velmi fyzicky náročných prací, souvisí také s vyšší pravděpodobností úrazu, bydlištěm v ekologicky nevyhovujících oblastech.

pracovníci veřejně prospěšné práce po 12 měsících. Nejčastějším důvodem jsou časté absence, zdravotní potíže, nemocnost a neschopnost soustavné práce po celou pracovní dobu. (Kaplan, 1999, stránky 352- 377) Pro Romy je také často obtížné a demotivující pracovat celý měsíc, aniž by viděl výsledek své práce v podobě peněz. Některé z organizací, které Romy zaměstnávají, začaly vyplácet výplaty v kratších intervalech, což je však na běžném pracovním trhu nereálné. S tímto faktem souvisí rychlé utrácení obdržených peněz a neschopnost peníze spořit. Náhlé nutné výdaje, například poplatky či nájemné, mohou záhy způsobit zadlužení. (Víšek, 2002, str. 34) V rámci strukturální dimenze tedy dle těchto předpokladů nemůžeme mluvit o úspěšné integraci romských příslušníků. Otázka vzdělanosti úroveň a zaměstnání mě zajímala i v rámci mého výzkumu. Rovněž jsem chtěla zjistit, zda v této oblasti existují určitá specifika, například v podobě výběru povolání.

8.3. Nezaměstnanost

Hlavní důvody přispívající k nezaměstnanosti romského obyvatelstva již byly zmíněny. Jedná se tedy hlavně o nízkou vzdělanost a kvalifikaci. Svou roli ale hrají i kulturní normy, které jsou přenášeny mezigeneračně. Tyto normy jsou výsledkem právě rodinných a sociálních sítí. (Cviklová, 2011, str. 62) Pokud tedy v případech strukturálně neintegrováných Romů nebude podporováno jednání přispívající ke zvýšení zaměstnanosti a to hlavně ze strany rodiny prostřednictvím výchovy, situace se pravděpodobně nebude zlepšovat.

Dle analýzy zaměstnanosti v deseti lokalitách České republiky v roce 2001 byla nezaměstnanost Romů vyšší než u majoritní populace, a to až čtyřikrát. V dospělé romské populaci je 25,2 % Romů zaměstnaných a 29 % nezaměstnaných, přičemž sociální dávky pobírá přes 46 % Romů. (Navrátil, 2003, stránky 155- 164) Jiný zdroj uvádí, že se nezaměstnanost Romů pohybuje až kolem 70 % a v sociálně vyloučených lokalitách se až kolem 90 % (v porovnání s 8 % nezaměstnaností v celé České republice). (Cviklová, 2011, str. 62) Toto jsou však oficiální statistiky. Je ale pravděpodobné, že skutečná nezaměstnanost není tak vysoká jako ta oficiální. Mnoho Romů pravděpodobně pracuje nelegálně například na stavbách. (Laisková, 2010, str. 22)

Snaha o zlepšení pozice Romů na trhu práce se dlouhodobě nedaří, míra nezaměstnanosti Romů se po roce 1989 stále zvyšuje. Participace Romů na trhu práce je nepříjemně nízká v porovnání s

většinovou populací. Romové patří mezi menšinu, která je nejvíce ohrožena chudobou a materiální deprivací. Vysoká míra nezaměstnanosti romské populace negativně ovlivňuje i postoj majority vůči Romům, kdy vidí příčinu ne zaměstnanosti více v samotných Romech a v jejich neochotě pracovat. Často si totiž nepřipouští, že existují systémové překážky či diskriminace na pracovním trhu. (Úřad vlády České republiky, 2013, str. 88) Zvýšení zaměstnanosti Romů by pravděpodobně zlepšilo vztahy mezi Romy a většinovou populací a zároveň by se zlepšila samotná socioekonomická situace romských příslušníků. Nezaměstnanost tedy můžeme v současné době považovat za specifický jev většiny Romů v České republice.

8.4. Vzdělání

Celková vzdělanost Romů v České republice je stále velmi nízká. Data z roku 1991 ukazují, že většina Romů má pouze základní vzdělání (zhruba 76 % mužů a 80 % žen), na druhém místě vzdělání učňovské (zhruba 13 % mužů a 7 % žen). Vysokoškolské vzdělání je podle těchto dat u Romů zanedbatelné. (Kalibová, 1996) Počet Romů bez vzdělání se odhaduje na 5 %. U žen je počet zhruba dvakrát vyšší než u mužů. (Kaplan, 1999, str. 359) Vzdělávání u Romů velmi ovlivňuje rodinný život a to zejména u nejstarších dívek v rodině, které se velmi často musí starat o své malé sourozence a škola tak musí jít stranou. (Šišková, 1998) Data z výzkumu z vyloučených lokalit ČR z roku 2012 tento fakt potvrzují. 54% romských respondentů ve věku 25- 64 let dosáhlo základního vzdělání, 30% dosáhlo středního vzdělání, což je v porovnání s majoritou (79%) výrazně nižší číslo. Žádný z romských respondentů nezískal vysokoškolské vzdělání. (Úřad vlády České republiky, 2013, str. 61)

8.4.1. Romské děti ve zvláštních školách

V období minulého režimu byly romské děti automaticky umístovány do zvláštních škol. Od 70. do 90. let rapidně stoupl počet romských dětí ve zvláštních školách. Od 80. let téměř každé druhé romské dítě navštěvovalo speciální školu. Tyto tendence jsou více méně zachovány až do současné doby. Tato skutečnost vzdělanostního rozdílu přispívala a stále přispívá k vytváření

kulturních a sociálních hranic mezi majoritou a romskou populací.¹⁰ (Cviklová, 2011, stránky 60, 61)

Nejen těmito opatřeními jsou Romové limitováni ve vytváření „bridging“ kapitálu (viz kapitola Sociální integrace), protože jsou v podstatě donuceni navazovat kontakty pouze mezi členy stejné etnické či sociální skupiny, což nepřispívá k prolomení hranic mezi romskou minoritou a majoritní populací. Nezaměstnanost a nemožnost strukturální integrace může být i nadále negativním specifickým životním faktorem Romů v České republice.

8.5. Kriminalita

Nemůžeme dávat rovnítko mezi pojmy Rom a delikvent. Takové asociace mají náznak rasismu a označení celé skupiny za deviantní. Rovněž netvrdím ani nedokazuji, že kriminalita je specifickým romského životního stylu. Pokud se ale u Romů vyskytuje, má jistá specifika, která bych na tomto místě chtěla zmínit.

Jedním z aspektů, který podmiňuje kriminalitu u Romů je neschopnost zacházet s finančními prostředky, lépe řečeno rozvrhnout si jejich použití. Zde přetrvává tradiční hospodaření tzv. „z ruky do pusy“. Experti však upozorňují na aspekt „eroze tradičních norem“ a přizpůsobování se standardům majoritní společnosti. Mám na mysli uspokojování tzv. nepravých, především materiálních potřeb.¹¹ Romský zájem se orientuje na vyšší životní standardy v podobě materiálního blahobytu, kterých však kvůli svým nízkým příjmům nemohou dosáhnout, ale snaží se je opatřit nelegální cestou. (Večerka, 1999, str. 431)

---

¹⁰ Zvláštní školy brzdí vývoj dětí, protože na ně nemají téměř žádné nároky a nerozvíjí jejich potenciál. Primárně jsou strukturovány jako instituce pečující o mentálně hendikepované děti, což všechny romské děti rozhodně nejsou.

¹¹ O nepravých potřebách hovoří například Marcuse ve své knize *Jednorozměrný člověk*. Marcuse, H. (1991). *Jednorozměrný člověk: studie o ideologii rozvinuté industriální společnosti*. Praha: Naše vojsko

Další z možných vysvětlení romské kriminality je, že kriminalitu můžeme chápat jako následek nezaměstnanosti. Toto vysvětlení kriminálního jednání lze samozřejmě aplikovat na všechny skupiny lidí, u kterých se kriminalita vyskytuje. V nezaměstnanosti může člověk trpět zahálkou a pocitem nepotřebnosti. Toto nicnedělání může časem vést k deprimovanosti a silného pocitu nedostatku prostředků. Nezaměstnaný hledá jiné prostředky k získání obživy, ať už se jedná o drobné krádeže či závažnější trestné činy jako například prodej drog. (Říčan, 1998, str. 59)

Jaký je podíl romské kriminality, je poměrně obtížně zjistitelné. Obecně se však dá říci, že romská kriminalita, na rozdíl od kriminality majoritní společnosti, je páchána zejména recidivisty. Statistické údaje z roku 1991 ukazují, že Romové představovali asi polovinu všech recidivistů. (Večerka, 1999, str. 427)

Pro romskou kriminalitu je typický vysoký podíl mladistvých a dětských delikventů, také vyšší podíl žen a celkově nižší věkový průměr. Mezi nejčastější typy trestné činnosti u Romů patří mravnostní a násilné trestné činy, dále krádeže vloupáním a krádeže prosté. Romská kriminalita se vyznačuje nedostatečnou připraveností a málokdy je záležitostí jen jednoho jedince. (Novotný & Zapletal, 1993, stránky 105- 111) Pokud ke kriminalitě dochází, obvykle se jedná o skupinovou formu. Často bývá motivována potřebami rodiny a často je rodinou také realizována. Klasickou situací je „sběr“ a následné rozprodávání barevných kovů, kabelů či zabezpečovacích zařízení, kdy zisk bývá mnohem menší než škoda, která je způsobená. (Večerka, 1999, str. 436)

9. Hodnotová orientace

Hodnotová orientace do jisté míry určuje životní styl každého jedince i skupiny. V této části bych ráda představila jednu z hodnot, která dle dostupných pramenů ovlivňovala a pravděpodobně stále ovlivňuje životní styl Romů. O rodině se budu dále zmiňovat ve svém výzkumu. Dále představím určitá specifika, která Romy obecně charakterizují.¹² Je to jejich orientace na přítomnost a důležitost statusových symbolů. Tato specifika, pokud jsou u Romů přítomná, zcela jistě jejich životní styl ovlivňují. Nejprve ale představím teorii, která byla původně aplikovaná v biologii, ale lze ji vztáhnout i na rasy či etnika v rámci lidského druhu.

9.1. K a r strategie

Existují dvě životní strategie, které se u organismů v přírodě setkáváme. Je to K- strategie¹³ a r- strategie¹⁴. Pokusme se tyto strategie vztáhnout i na lidské jedince. Tuto teorii poprvé na lidskou populaci aplikoval Rushton. (Rushton, 1988) K- strategie je jedinci uplatňována ve stabilním prostředí, které má dostatek životních prostředků. Lidé mají méně potomků, sází na jejich kvalitu, ne kvantitu. Věnují se jejich výchově a mají pevné společenské vazby. Zároveň se dožívají vyššího věku. Naproti tomu r- strategie se uplatňuje v prostředí, které nemá dostatečné prostředky pro život a které je pro jedince nejisté. Pokud bychom měli být konkrétnější, těmito nedostatečnými prostředky je myšlena jakákoli sociální nejistota, absence autority, nedostatečný příjem. Lidé následující r- strategii mají více potomků, nedbají tolik na jejich kvalitu (především kvalitu vzdělání a výchovy). Mají slabé sociální vazby, jejich průměrná délka života je kratší. Zároveň mají vyšší tendenci k agresivitě a soutěživosti než je tomu u K- strategie. Typickým znakem r -strategie je častý výskyt riskantního chování. (Storch & Mihulka, 2000) Rozdíly mezi těmito dvěma strategiemi nemusí být vrozené, ale mohou být způsobeny vlivem prostředí. Dle dostupných pramenů většina romské populace, na rozdíl například od Evropanů nebo Severoameričanů, tedy praktikuje spíše r- strategii. Dokazují to konkrétní znaky, kterými se Romové liší od neromů. Jako příklad uveďme právě vysoký počet dětí a častou nedůležitost

---

¹² Opět je nutné připomenout, že tyto charakteristiky nemůžeme připsat všem romským jedincům.

¹³ K= matematický symbol pro únosnou kapacitu prostředí, tj. maximální podíl přeživších jedinců

¹⁴ r= rate of reproduction/ tempo reprodukce

jejich vzdělání a v extrémních případech i kriminalitu. Možná právě tato odlišná strategie Romů a majoritního obyvatelstva vede ke společenským konfliktům, se kterými se v současné době v oblasti této problematiky potýkáme. Odlišnost životní strategie zapříčiňuje nepochopení romského života ze strany majority a naopak života majoritního obyvatelstva ze strany Romů. Zda Romové následují spíše K nebo r- strategii jsem se pokusila zjistit i v mém výzkumu.

9.2. Rodina

Rodina byla a je základní institucí romského společenství. Rodinné vztahy jsou pro Romy zásadní a nejdůležitější hodnotou. Rodina i v současném romském životě zůstává na předních příčkách hodnotové orientace, avšak v trochu modifikované podobě, což způsobují změny ve společenských a životních podmínkách. Význam rodiny pro romské společenství potvrzuje i výzkum italských romistek M. Karpati a R. Sasso.¹⁵ Na základě rozsáhlého psychologického výzkumu došly v této oblasti k závěrům, že „rodina a příbuzenská kolektivita, která uznává společného předka, je základní autoidentifikační jednotkou romského společenství“. (Davidová, 1995, str. 95) Jakou roli hraje rodina v životním stylu Romů, jsem zjišťovala i v mém výzkumu. Zajímalo mě, zda je pro mé respondenty rodina stále důležitou hodnotou či nikoli.

Do nedávna byla pro Romy typická patriarchální velkorodina, která byla rodově endogamní. Uvnitř rodinného systému platila určitá pravidla, kterými byl každý jedinec podřízen. Tato pravidla ještě stále do jisté míry platí u Romů olašských. (Davidová, 1995, str. 95) Právě Romové olašští si i po násilném usazení zachovali své vnitřní společenské i rodinné uspořádání. Olaši si stále udržují svůj hodnotový systém, vnitřní zákony, tradice i jazyk. (Davidová, 2009, str. 242) Tradiční model romské hodnotové orientace, ve kterém je rodina na předním místě, se po příchodu do Čech a na Moravu, se dostával do střetu se zákony, normami, hodnotami a životním stylem majoritní společnosti, do které vstoupili. U některých Romů došlo k dobrovolné adaptaci, někteří byli nuceni pod asimilačním tlakem totalitní společnosti změnit své hodnoty i životní styl. U dalších generací se začaly deformovat původní životní hodnoty. (Davidová, 2009, str. 238)

---

¹⁵ Cit. z: Karpati, M., Sasso, R. (1976). *Adolescenti Zingari e non Zingari*. Roma: Centro Studi Zingari

Romskou rodinu můžeme rozdělit do dvou základních typů. Jedná se o rodinu tradiční a rodinu asimilovanou. (Mařasová, 2013, str. 9) Pro tradiční romskou rodinu byla typická silná soudržnost. Za poslední generace, jak již bylo řečeno, rodinná pouta zeslábla. Je to především z důvodu vlivu městského prostředí, kde vchází do popředí jiné hodnoty a to především peníze a s nimi konzumní způsob života. (Dostálová, 2007, str. 33)

Šimíková uvádí výsledky z romské ankety o životních hodnotách Romů a majority. Pro 44 % (z celkového počtu 859 dotázaných) Romů je nejdůležitější rodina a komunita. Rodina je tedy pro dotázané Romy na prvním místě. Pro majoritu je rodina až na místě druhém. Na druhém místě se u Romů umístilo zdraví, na třetím místě rovnoprávnost a humanitní ideály. Na čtvrtém místě materiální hodnoty a sociální jistoty, na dalších místech práce, příjemný a pohodlný život. Oproti tomu pro dotázané z majoritní populace jsou nejdůležitější materiální hodnoty, na druhém místě již zmíněná rodina, na třetím je práce a kariéra, na dalších místech zdraví, humanitní ideály. (Navrátil, 2003, stránky 56- 77) (Na základě ankety jistě nemůžeme provádět závěry. Pro ilustraci však výsledky můžeme použít.) V současnosti se však ukazuje, že u velké části Romů dochází v jejich životním stylu k orientaci na pokleslý konzum, který začínají přebírat jako dominantní životní zájem. Romové často pasivně konzumují to, „*co přinášejí televizní kanály, ...V mnoha romských rodinách se televizor vypíná jen na noc.*“ (Říčan, 1998, str. 44)

Stejně tak výzkum delikventů Fischerové ukazuje, že rozdíl mezi hodnotovou orientací u romských a neromských delikventů se liší. Neromští delikventi preferovali hodnoty jako zdraví rodičů, zlepšení rodinných vztahů a osobní štěstí, zatímco romští delikventi dávali přednost partnerským vztahům, přání mít děti a starat se o ně. Celkově se zaměřovali spíše na rodinné hodnoty. (Fischerová, 1980)

9.3. Statusové symboly

Na slovenském venkově se ve velké míře projevuje význam statusových symbolů. Romové v osadách na východním Slovensku vlastní věci jako mobilní telefon, automobil či satelit ale neplní pro ně svůj účel. Slouží právě pouze jako statusové symboly. „*...ze střech romských osad*

vás uvítají paraboly pro příjem satelitního vyslání (ačkoli často nepřipojené k televizním přijímačům), při vstupu do osady troubí klaksony automobilů (ačkoli majitel často neumí řídit/ to, že nemá řidičské oprávnění je pravidlem/, nemá na benzín a olej, a nemá navíc, kam by jezdil, ...z otevřených oken domů se linou znělky televizních reklam nebo současné gádžovské hity (ačkoli do osady není zavedena elektřina a jako její zdroj jsou využívány autobaterie.“ (Jakoubek & Hirt, 2004, str. 356) Představa, že Romové si snaží udržet své tradiční hodnoty a tradiční způsob života, je, alespoň v tomto případě, mylná. Naopak. Většinovým přáním Romů je žít jako většina. Pro Romy ale žít jako majoritní společnost znamená hlavně mít auto, dům a další materiální statky. Jedná se tedy v podstatě o přání nebýt materiálně chudší než většinová populace. (Jakoubek & Hirt, 2004, str. 359)

Tato tendence se do jisté míry projevovала i u respondentů v mém výzkumu a to jak ve městě, tak na maloměstě. Jedno z možných vysvětlení tohoto jevu je, že právě realizace těchto přání zajišťuje Romům bezproblémovější soužití a úspěšnější integraci do společnosti, o kterou vlastně usilují. A to z toho důvodu, že nechtějí být označováni jako „ti nepřizpůsobiví“. Také se může jednat o pozůstatek asimilačních tlaků socialistické společnosti, pod jejímž nátlakem byli Romové v podstatě nuceni vzdávat se své tradiční kultury, zvyků a hlavně specifického způsobu bydlení. Žít jako „gádžové“¹⁶ jim zajišťovalo víceméně bezproblémový život.

9.4. Orientace na současnost

Pojímání času a prostoru je u Romů v určitém ohledu specifické. Často se omezují na prožívání přítomnosti tady a teď. S tím souvisí i nutnost uspokojování okamžitých potřeb, ať jsou to potřeby fyziologické či psychické. Často preferují požitky i před možným rizikem ztrát v budoucnosti. Častým jevem souvisejícím právě s touto potřebou je neschopnost spořit. Peníze slouží Romům jako prostředek k dosažení aktuálních potřeb. Střídají se „tučné“ dny hojnosti a dny nouze. (Ševčíková, 2003) Typická je tedy orientace na přítomnost a minimální zájem o budoucnost. To se může jevit jako vysvětlení častějšího podléhání konzumu, alkoholu, drogám, gamblerství. (Říčan, 1998, stránky 31, 52) Hübschmannová rozlišuje tradiční romský a neromský model v odměňování a hospodaření. Romové oproti neromům nekalkulují, žijí ze dne na den,

---

¹⁶ Romové takto často označují osoby jiného než romského původu.

z ruky do úst. Potraviny si obstarávají denně. Stejně tak jejich příjem je často nepravidelný. Charakter odměny u Romů je spíše naturální, u neromů naopak peněžité. (Hübschmannová, 1993, str. 35) Nelze ale samozřejmě zobecnit, že tyto charakteristiky se objevují výhradně u Romů a neobjevují se například u české populace.¹⁷ V každém případě tuto charakteristiku nemůžeme vztáhnout na celou romskou minoritu.

---

¹⁷ Vezměme si, kolik Čechů není schopno spořit nebo celý život žije z dluhu. Podle výzkumu agentury GfK v oblasti půjček má nějakou formu půjčky každý druhý Čech a více než polovině Čechů přijde normální žít na dluh. (GfK, 2003)

10. Představení výzkumu životního stylu Romů

10.1. Cíl výzkumu

Cílem výzkumu je popsat životní styl romské menšiny na našem území. Zaměřila jsem se zejména na to, zda existují určitá specifika v současném romském životním stylu či romské mentalitě, která například z minulosti přetrvávají i do dnešní doby. Konkrétně mě zajímá jejich způsob bydlení, typ zaměstnání, trávení volného času, kulturní aktivity, sociální angažovanost a životní hodnoty. Témata jsem vybírala z důvodu mého zájmu o ně a také mě zajímalo, zda a popřípadě čím jsou tyto oblasti životního stylu Romů, respektive mých respondentů, specifická.

10.2. Metoda výzkumu

Pro tento výzkum jsem zvolila metoda kvalitativního dotazování a to formou rozhovorů. S přihlédnutím k cílům výzkumu mi tato metoda přijde jako nejvhodnější. Zvolila jsem metodu **rozhovoru pomocí návodu**. Rozhovor je systematizovaný, avšak je na tazateli, v jakém pořadí a jakým způsobem získá od respondenta informace. Při analýze ulehčuje srovnávání rozhovorů. Umožňuje mu odbočení do témat, která považuje tazatel za důležité. Dále má tazatel možnost přizpůsobovat formulace otázek podle dané situace. (Hendl, 2005, str. 174)

Vytyčila jsem si hlavní oblasti zkoumání (např. bydlení, práce, kultura, volný čas) a základní otázky, které jsem dále rozvíjela na základě odpovědí respondentů. Pokud bylo potřeba, kladla jsem sondážní otázky. **Sondáž** „slouží k prohloubení odpovědi v určitém směru“. Sondážní otázky se ptají na podrobnosti jevu, zároveň by tazatel neměl dát najevo, že mu na otázce záleží. Mezi sondážní otázky patří otázky typu: *Co se stalo? Kdo jiný se toho ještě zúčastnil? Jak k tomu došlo?* (Hendl, 2005, str. 170)

10.2.1. Problematika zvolené metody

Na tomto místě je důležité podotknout, že k metodě kvalitativních rozhovorů se váže řada problémů. Je samozřejmě nemožné vztáhnout výsledky mého výzkumu na celkovou romskou

populaci na území České republiky. V tomto případě je velmi důležité, kde Romové žijí, zda ve městě, na maloměstě či na vesnici. Dále jistě záleží na regionu, ve kterém žijí, na pracovních možnostech, na původu a na dalších faktorech. Výsledky výzkumu se vztahují pouze na ty respondenty, kteří se účastnili tohoto výzkumu. Zároveň si uvědomuji nedostatečnou rozsáhlost mého výzkumu, tedy nízký počet respondentů. Přesto ale očekávám, že na základě výsledků budu moci vytvořit alespoň částečnou představu o romském životním stylu a jeho specifík. Jak píše Kaufman ve své knize Chápající rozhovor, musíme mít na paměti, že v kvalitativním přístupu vzorek nemůžeme v žádném případě považovat za reprezentativní. Dále zdůrazňuje, že je potřeba dbát na vyváženost vzorku a nezapomenout na důležité kategorie. (Kaufmann, 2010) Tyto podmínky jsem se snažila splnit dostatečným zastoupením respondentů v co nejvíce kategoriích, ať už se jedná o věk, pohlaví či místo bydliště.

10.3. Výběr respondentů

Respondenti byli Romové žijící v České republice a to konkrétně v Praze, Brně a Libčicích nad Vltavou. Mým záměrem bylo do vzorku zahrnout nejen Romy z velkých měst, ale také Romy z malého města, proto jsem do vzorku zahrнула i Romy z Libčic nad Vltavou, kde se nachází poměrně početná romská komunita. Libčice jsem si vybrala z toho důvodu, že jsem měla do místní romské komunity přístup a to díky kontaktu uvnitř romské komunity. Má hypotéza byla, že život Romů ve městě a život Romů na maloměstě popřípadě na vesnici se bude jejich životním stylem lišit. Konkrétně u Romů z Libčic jsem měla také možnost nahlédnout částečně či úplně do jejich domácností, protože jsem Romy navštěvovala právě v jejich domácnostech. Tato skutečnost mi velmi pomohla doplnit informace, které jsem dostala od respondentů prostřednictvím rozhovoru.

Dolní věkovou hranici pro respondenty jsem stanovila na 18 let, horní věkovou hranici jsem nestanovila z důvodu zájmu o fakt, zda, popřípadě jak stáří romského respondenta ovlivňuje jeho životní styl v porovnání s například tradičním životním stylem ve slovenských osadách, pokud zde má respondent kořeny. U respondentů mi nezáleželo na národnosti, protože většina Romů žijících na našem území pochází původně ze Slovenska a slovenská národnost jim zůstala. Původně moravský Rom byl v mém vzorku pouze jeden a to pouze z poloviny, protože jeho

matka pocházela ze Slovenska a jeho otec z Moravy. Jedna respondentka pocházející z Brna má otce Roma a matku Polku, avšak stýkají se častěji s rodinou z otcovy strany, do Polska jezdí jen zřídka kdy. Z toho důvodu si myslím, že respondentka je ovlivněna (jak sama uvedla) spíše romskými příslušníky a není tedy problém zahrnout tuto respondentku do vzorku.

Zásadní podmínkou bylo, aby po většinu života žil na území České republiky, popřípadě Československé republiky, v tomto případě ale pouze na českém či moravském území.

Prvními respondenty byli Romové, které jsem znala, a ti mi pak zprostředkovali kontakt na další potenciální respondenty. Mým cílem bylo současně vybírat Romy, jejichž profil by byl co možná nejdiferenciovanější, abych nezískávala stejné informace. Mezi respondenty není, kromě jednoho případu žádný příbuzenský vztah a to z toho důvodu, aby se nevyskytovaly stejné odpovědi v oblasti bydlení, volného času či životní úrovně obecně. Onen jeden zmiňovaný příbuzenský vztah je dědeček- vnučka, avšak nežijí ve stejné domácnosti. Snažila jsem se do vzorku zahrnout všechny věkové kategorie i obě pohlaví, aby byl co nejvíce reprezentativní.

10.4. Respondenti

Výzkumu se zúčastnilo 11 respondentů ve věku od 21 do 69 let. Mezi všemi respondenty bylo 6 žen a 5 mužů. (viz blíže příloha 2- profily respondentů)

věk	muži	ženy	celkem
18- 29	1 (B)	3 (P,B)	4
30- 39	1 (L)	1 (L)	2
40- 49	2 (P,B)	0	2
50- 59	0	1 (P)	1
60 a více	1 (P)	1 (L)	2
celkem	5	6	11

Tabulka 1: Věkové rozložení respondentů dle pohlaví a místa bydliště (P= Praha, B= Brno, L= Libčice)

10.5. Příprava a průběh rozhovoru

Návod rozhovoru jsem strukturovala podle oblastí, o které jsem se zajímala a podle kterých bych následně mohla určit specifika v životním stylu Romů. Mezi tyto oblasti, které jsem pak dále rozvíjela, patří bydlení, rodina, obživa, kultura, volný čas, víra. V rámci jednotlivých oblastí mě zajímá respondentovo dětství, životní úroveň, zaměstnání, používání techniky, koníčky, hudba, všední den a osobní hodnoty. (viz příloha 2) Většina těchto „podoblastí“ se dá těžko zařadit jen do jedné ze čtyř oblastí. V jaké části rozhovoru se na danou podoblast zeptám, záleželo na průběhu rozhovoru a na odpovědích respondenta.

S respondenty jsem komunikovala převážně telefonicky, v některých případech pouze osobně. Rozhovory jsem uskutečňovala v kavárnách, u respondentů v zaměstnání či u respondentů doma. Většinou respondenti byli velmi ochotní mi rozhovor poskytnout, často jim imponoval zájem o jejich osobu a romské téma vůbec. S nezájmem a neochotou jsem se setkala pouze u dvou žen z Libčic, které mi ale rozhovor poskytly. Neuskutečnil se pouze jeden plánovaný rozhovor s ženou z Brna, která mě odmítla z důvodu časové zaneprázdněnosti. Délka rozhovorů se pohybovala od zhruba 10 do 60 minut. Průměrně trval rozhovor zhruba 20 minut. Krátká doba rozhovorů je dána respondentovou nevýřečností a neochotou odpovídat. Ty nejdelší rozhovory byly vedeny s respondenty, kteří měli o téma zájem a s ochotou odpovídali na mé otázky. Rozhovory jsem zaznamenávala na diktafon Sony, prostřednictvím něhož jsem následně přenesla zvukový záznam do počítače a na CD. (záznam rozhovorů viz CD příloha 3) Rozhovory probíhaly od konce března do poloviny června roku 2014.

11. Zpracování a analýza dat

Zvolila jsem si pět základních oblastí, ve kterých jsem se, dle mých dosavadních znalostí a poznatků, domnívala, že se specifika romského životního stylu budou projevovat nejvíce. Pro snadnější orientaci a strukturu jsem vymezila právě tyto okruhy: **rodina, bydlení, zaměstnání, volný čas a víra**. Brala jsem samozřejmě v úvahu i fakt, že oblastí či okruhů, kde se bude projevovat nějaké romské specifikum týkající se životního stylu, bude více. Proto jsem se snažila neklást extrémní důraz na mnou vytvořené kategorie, ale nechat také respondentovi možnost vyjadřovat se k tomu, o čem chce mluvit a ne jen striktně odpovídat na mé otázky. Jiné oblasti se však v průběhu rozhovorů neobjevily. Poslední oblastí, na kterou jsem se v rámci zájmu o životní styl ptala, byla víra. Zajímalo mě, zda hraje v životním stylu mých respondentů nějakou roli a zda je něčím specifická. Tato oblast se jen obtížně dala zařadit do již zmíněných okruhů, proto je samostatnou oblastí zájmu.

11.1. Rodina

11.1.1. Původ respondentů

O všech mých respondentech platí, že alespoň některý z jeho rodičů či prarodičů pochází či pocházel ze Slovenska a to nejčastěji ze Slovenska východního. Tito lidé přišli do Čech a na Moravu po válce zejména z ekonomických důvodů. (viz kapitola Ekonomická krize a příchod slovenských Romů do Čech a na Moravu) Výjimkou je pouze respondent, jehož matka pocházela ze Slovenska a otec byl moravský Rom od Hodonína a respondentka, jejíž otec byl Rom, ale matka Polka (viz kapitola Výběr respondentů). Ačkoli rodiče či prarodiče pocházeli ze Slovenska, většina respondentů už vyrůstala na českém či moravském území. Výjimkou je pouze nejstarší respondent (Michal, 69 let, Praha), který žil na vesnici na východním Slovensku do svých 17 let. Pouze jedna respondentka (Hela, 31 let, Libčice) si nepamatuje, kdo do Čech přišel, zda prarodiče či praprarodiče. Je si však jistá, že původ mají na Slovensku.

11.1.2. Děti

Tři respondenti děti nemají vůbec, což lze vysvětlit jejich nízkým věkem. Mezi ně patří dvě ženy z Prahy a jedna žena z Brna.

Jen jedno dítě mají tři respondenti- mladý muž z Brna, který, jak uvedl, ještě plánuje děti mít a dále jeden muž z Brna a jeden muž z Libčic. Ten mi na otázku o počtu dětí odpovídá:

„Jako chtěl bych ještě holčičku, ale s tím platem, co mám, tak si to nemůžu dovolit. Chtěl bych, aby měla trochu něco víc, normální věci, ale s tím co mám, tak si to prostě nemůžu dovolit.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

U Josefa je tedy evidentní, že by chtěl nejméně jedno další dítě, ale nemá ho, protože si uvědomuje svou nepříznivou finanční situaci. V tomto případě se projevuje plánování a kalkul do budoucnosti, což popírá tvrzení o neschopnosti Romů kalkulovat do budoucna (viz kapitola 9.4. Orientace na současnost) a zároveň tento respondent inklinuje spíše ke K-strategii (viz kapitola 9.1. K a r- strategie). Podobný názor, co se týká financí a počtu dětí má i respondentka Sandra:

AP¹⁸: „Kolik bys chtěla dětí?“

S: „No to je spíš o těch financích. Myslím, že v dnešní době tak jedno, dvě. To si myslím, že je tak akorát.“

(žena, 23 let, Brno, svobodná, bezdětná, recepční)

Žádný z respondentů nemá dvě děti. Dva respondenti mají děti tři- Anna z Prahy a Štěpán z Prahy. Nejvíce respondentů má děti čtyři- nejstarší muž z Prahy a dvě ženy z Libčic.

---

¹⁸ Anna Poppová

jméno	věk	bydliště	počet dětí
Michal	69	P	4
Anna	50	P	3
Štěpán	45	P	3
Klára	23	P	0
Jasmína	21	P	0
Sára	62	L	4
Hela	31	L	4
Josef	39	L	1
Daniel	41	B	1
Sandra	23	B	0
Michal	25	B	1

Tabulka 2: Bydliště a počet dětí u respondentů

P= Praha, B= Brno, L= Libčice

Nezdá se tedy, že v tomto vzorku by v počtu dětí hrálo významnou roli místo bydliště, tedy město a maloměsto. Na tomto vzorku, až na výjimky, je evidentní tendence mít více dětí. Děti byly v tradiční romské komunitě bohatstvím rodiny. Kladný vztah k dětem vyjadřuje romské přísloví: „Nejsou děti, není štěstí.“ Přítomnost dětí v rodině tedy byla vnímána jako zásadní skutečnost a postavení ženy v komunitě se upevňovalo opakovaným mateřstvím. Čím více dětí žena měla, tím byla váženější. (Lázničková, 1999, str. 53) U většiny mých respondentů toto tradiční chování setrvává. Avšak například u respondenta Josefa omezuje jeho přání většího počtu dětí nedostatek finančních prostředků. Toto jednání je charakterističtější pro moderní společnost, nikoli pro společenství tradiční.

Přání mít více dětí (tedy více jak jedno) se projevil i u Kláry, která je zatím bezdětná.

AP: Kolik bys chtěla mít děti?“

K: „No já určitě vím, že ne jedno, ale třeba dvě nebo tři. Určitě víc než jedno, no.“

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

Sandra nemluví z osobní zkušenosti, ale říká, že mezi Romy je běžné, že generace spolu žijí pohromadě a zmiňuje, že v tom nevidí žádný problém týkající se nemožnosti či nefunkčnosti mezigeneračního soužití. Pevnější mezigenerační svazky v romské rodině zmiňuje Říčan. Příkladem mezigenerační soudržnosti je i fakt, že v domovech důchodců jen stěží potkáme Roma. Připomíná však, že rodinná pouta už nejsou tak silná jako v tradiční romské rodině, avšak u Olachů jsou stále velmi silná. (Říčan, 1998, str. 46)

S: „U Romů je to, co se týká rodiny jiný než u Čechů. U Čechů je to prostě tak, že ty děti jdou osmnácti z domů, ale u těch Romů je to takový prostě...že žijou všichni dohromady.“

AP: „A bylo to takhle u vás doma?“

S: „Ne, to ne, ale vím, že to tak je.“

(žena, 23 let, Brno, svobodná, bezdětná, recepční)

U dvou respondentů je v průběhu rozhovoru evidentní velmi láskyplný vztah k jejich potomkům. Ten se projevuje častým zmiňováním dítěte, chválením jeho vlastností či dovedností. U všech respondentů je přítomný blízký a srdeční vztah se svými dětmi i rodiči. Jak popisuje Davidová, pro Romy je typická láska k dětem. U většiny z nich si více než u ostatních lidí projevuje pud zachovávaní svého rodu. Láska k dětem bývá tak silná, že jsou rodiče vůči nim zcela nekritičtí. Děti mají velikou volnost a toleranci. (Davidová, 1995, str. 106)

11.1.3. Vztah k rodině

Rodina je pro Romy obecně velmi důležitou hodnotou a hraje přední úlohu v jejich životě. (Davidová, 1995, str. 95) Tento fakt se projevoval i ve výpovědích mých respondentů.

U všech respondentů byl evidentní velmi silný citový vztah k jejich dětem či rodině obecně. Silná vazba na rodinu se u mých respondentů projevovala v mnoha situacích. V souvislosti s uctěním památky zesnulého, v kontaktu jak telefonickém tak osobním, v každodenní osobní komunikaci i tak, že rodina je důvod, proč se neodstěhovat do zahraničí.

Silná orientace na rodinu se projevovala i u jednoho respondenta, který ve svém vyprávění neustále zmiňoval své příbuzné a jejich původ, popisoval, kde všude byli, co viděli a dělali, čím se proslavili. Místy jeho vyprávění působilo až chvástavým dojmem. Dle mého názoru však nešlo o vychloubání se, ale jen o jakousi pýchu či projev hrdosti vůči příslušníkům své rodiny či dokonce rodu. Podobně jeden z respondentů mluví o své vnučce. Ne vždy pochvalně, ale z jeho slov je možné poznat, že mu na ní záleží a je na ní hrdý.

Častým jevem také bylo, že respondenti vyprávěli kromě rodinných historek také příhody svých kamarádů a známých, kteří ve většině případů byli romské původu. Právě silná vazba a častý styk s rodinnými příslušníky a přáteli romského původu je dle mého názoru známkou toho, že pro tyto respondenty je charakterističtější spíše bonding capital. (viz kapitola 2.2. Sociální integrace) A to právě z toho důvodu, že sociální vazby jsou častější u osob stejného tedy romského původu. U některých respondentů ale naopak převažoval bridging capital. V tomto případě se jednalo spíše o mladší respondenty, kteří se, krom své rodiny s mnoha Romy nestýkají a většina jejich přátel jsou příslušníci majority.

Respondent Josef mi vypráví situaci, kdy jeho otec každoročně pořádal v obci jistou kulturní akci. Po jeho smrti jeho kompetence neměl kdo převzít a jediný, kdo přicházel v úvahu, byl právě on, jeho syn. Ačkoli měl Josef hodně práce a pořádáním akce se zabývat nechtěl, kvůli památce svého otce a kvůli pokračování místní tradiční rodinné akce, kterou jeho otec založil, pořádání přislíbil.

„Já jsem to nechtěl dělat, ale všichni mi říkali: musíš pokračovat v tom, co tu dělal tvůj táta.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

Silná vazba k rodinným příslušníkům se u jedné respondentky projevuje i v případě, že z nějakého důvodu nemůže být rodina spolu. Klára popisuje, že kontakt s rodiči je pro ni denní záležitostí.

„Ráno se vzbudím a většinou hned třeba napíšu mamce nebo tatkově, protože ještě pořád tam je strašně silná vazba.“

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

V souvislosti s otázkou navštěvování s rodinou Klára uvádí, že přemýšlí o návratu zpět na Slovensko, odkud pochází část její rodiny. Důvodem k návratu by byl kromě lásky k původní vlasti i jazyk.

„Mně se tady v Praze celkově líbí, hodně i v Brně se mi líbilo, ale třeba když jedu na to Slovensko, do Bystrice, tak tam je to tak...možná jsem přemýšlela nad tím, že bych chtěla jet zpátky na Slovensko. A líbí se mi slovenština jako taková.“

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

Když mi respondentka Jasmína vypráví svůj všední den, pozastavuje se nad večerem a zdůrazňuje, že si večer povídá se svou mámou. To bere jako jakýsi denní rituál, který je pro ni důležitý.

„Večer přijdu domů, povídám si s mamkou a jdu spát.“

(žena, 21 let, Praha, svobodná, studentka a zpěvačka)

Respondent Josef uvádí, že byl nějaký čas nemocný a nemohl tudíž chodit do práce. Je ale nadšen z toho, co mu volný čas přináší, že může trávit čas s rodinou a může společně s ní večeřet:

„Posledního půl, třičtvrtě roku večeříme spolu. To je zázrak nějaký. Dřív jsem vždycky přišel domů a najed jsem se prostě.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

Když jsem se ptala respondenta Michala, zda bych chtěl žít jinde než v České republice, dostala jsem spíše zápornou odpověď.

„Já si myslím, že všude je něco a mně se tady líbí, tak není důvod to měnit a tady máte ty příbuzné.“

(muž, 25 let, Brno, svobodný, 1 dítě, truhlář)

Podobnou odpověď jsem dostala i od respondentky Evy, když jsem se ptala, jestli je v Čechách spokojená.

„Mně je tady dobře, já tady mám všechny blízký lidi, co potřebuju...Jinde by mi bylo smutno.“

(žena, 50 let, Praha, vdaná, 3 děti, prodavačka)

Závislost či nutná potřeba rodiny se projevuje i u respondenta Daniela:

AP: *„Cítíte se závislí na své rodině? Je tam nějaký závazek?“*

D: *„No určitě, určitě!“*

(muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník)

Na otázku, zda by si dokázal představit žít jinde než v Brně, Daniel odpovídá:

„Určitě bych si dokázal představit žít někde jinde. Měl jsem tu příležitost...Ale zase, je tam ta rodina. To je možná to romství...je tam prostě to, že jí nemůžu opustit.“

(muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník)

Tímto se Daniel dotýká otázky, co je podstatou romství. Dle jeho slov je to možná právě důležitost rodiny, to je to, co je pro Roma nejdůležitější.

U mých respondentů se projevila důležitost rodiny. U některých z nich je dokonce rodina klíčovým aspektem v rozhodování o změně místa bydliště, respektive jejich rodina je to, co je

drží tady. Zajímavé je, že neuvádí práci, koníčky, přátele či materiální závazky. Na tomto místě bych pro porovnání ráda představila výsledky výzkumu Naše společnost provedeného CVVM v roce 2005. Pro nejvíce Čechů nejdůležitější mít stálého partnera a mít děti. Na třetím místě se umístil úspěch v zaměstnání, na dalších místech například vzdělání a zábava. Pro majoritní společnost je tedy rodina (partner a děti), alespoň dle dat z tohoto výzkumu, tou nejdůležitější hodnotou. (CVVM, 2005, str. 2) Rodina je tedy na prvním místě rovněž pro majoritní populaci a z toho důvodu nemůžeme důležitost rodiny považovat za romské specifikum.

Dříve příbuzenské vztahy vytvářely v romské skupině základní síť společenství. Ochraňovala každého jedince, ale také ho zabezpečovala jak v ekonomické tak v sociální úrovni. (Lázničková, 1999, str. 53) Vliv rodiny na jedince a její důležitost pod vlivem historických událostí a ovlivněním majoritní společnosti částečně zeslábla, každopádně silná vázanost Roma na rodinu je stále ještě citelná, což dokazuje i můj vzorek.

11.1.4. Široká rodina

Dalším tématem, o které jsem se zajímala v souvislosti s rodinou, bylo navštěvování široké rodiny nebo velkorodiny. Velkorodinu tvoří několik základních rodin. (Davidová, 1995, str. 95) V případě, že by respondenti udržovali blízký vztah s širokou rodinou, podpořilo by to hypotézu o stále trvající silné vazbě k rodině obecně. Je samozřejmě obtížné definovat, co je to „široká rodina“. Tento termín jsem předem nijak neoperacionalizovala, ale šlo mi o to zjistit, zda se u respondentů uskutečňují návštěvy mimo nukleární rodinu, například prarodiče, rodiče, sourozenci, tety a strýcové, bratřenci a sestřenice atd. Dále mě zajímalo při jaké příležitosti a jak často. Pokud v rozhovoru bylo nejasné, s kým se respondent stýká, poprosila jsem ho o konkrétní vysvětlení (tedy například zda se stýká se všemi sestřenicemi a jejich dětmi, nebo jen se svým strýcem).

Respondentka Eva potvrzuje, že s širokou rodinou se pravidelně schází a to u příležitosti svátků, narozenin a křesťanských svátků:

„Já mám dva sourozence, starší sestru a mladší sestru a ty mají obě děti a my společně slavíme všechny svátky a narozeniny. Protože je nás dohromady spousta, tak se prakticky vidíme každý měsíc a o vánocích a o velikonocích.“

(žena, 50 let, Praha, vdaná, 3 děti, prodavačka)

Daniel s návštěvami široké rodiny osobní zkušenosti nemá, a to hlavně z toho důvodu, že, jak uvedl, jeho rodina už není typicky romská, ale míchá se v ní více národností. Potvrzuje ale tímto, že se jedná o romský zvyk, který můžeme připsat romskému etniku či konkrétně romské mentalitě, kdy navštěvování je jakýmsi projevem „romství“.

„Jsou tady (v Brně) Romové, kteří se navštěvují, ale jich je strašně moc, ale to my nejsme. Moje sestra měla za manžela Čecha, druhá Čecha, třetí Němca, takže už ty děcka mají jinou mentalitu, už tam nemají to pravý romství, už jsou takoví takzvaně poloviční, takže už to tam není takový, no.“

(muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník)

Respondentka Klára uvedla, že se několikrát za rok stýká se svými prarodiči, přičemž za nimi jezdí z Prahy do Banské Bystrice. Nemůžeme tedy říci, že se jedná o návštěvu široké rodiny, ale klíčovým faktem je, že k návštěvám v rámci rodiny dochází i přes poměrně velkou vzdálenost.

AP: *„Stýkáš se často se svýma rodičema?“*

K: *„Se svýma rodičema to jako jo, hodně, aj třeba s těma prarodičema na Slovensku třeba i třikrát do roka...Ale vždycky tam jedeme celá rodina.“*

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

Michal odpovídá, že vztahy udržují i s prarodiči.

„Rodinné vztahy udržujeme velice blízko, v podstatě i ze širší strany jako jsou prarodiče.“

(muž, 25 let, Brno, svobodný, 1 dítě, truhlář)

U respondenta Michala a respondentky Kláry se během rozhovoru o prarodičích projevovala úcta a respekt k nim. Právě u Romů je typická úcta ke starým lidem pro jejich životní moudrost, výchovu dětí a životní zkušenosti. (Lázničková, 1999, str. 53)

Naopak respondentka Hela uvádí, že s širší rodinou se neschází.

„Když se potkáme, tak se pozdravíme, ale jinak jako vůbec.“

(žena, 31 let, Libčice, vdaná, 4 děti, bez zaměstnání)

Respondent Josef uvádí, že široká rodina se v podstatě nemá kde stýkat, protože nejsou příležitosti, při kterých by se setkávala. Jako důvod udává nedostatek finančních prostředků, které jsou nutné k pořádání zábav a oslav.

„A teďka ty svatby nejsou, protože nejsou prachy... Oslavy taky nejsou.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

Nejvíce respondentů uvedlo, že se s širokou rodinou příliš nezná a tudíž se nepořádají žádné oslavy ani setkání. Výjimkou jsou ale například svatby a pohřby, kdy se schází celá široká rodina. V rámci užší rodiny (sourozenci, rodiče atd.) se nejčastěji respondenti stýkají při oslavách narozenin či svátků. V mém vzorku se však vyskytlo poměrně dost respondentů, kteří uvádí, že se s širokou rodinou schází, a to i mimo své bydliště. Z celkového počtu 11 respondentů se s širokou rodinou v rámci oslav, zábav, svateb a pohřbů stýká 5 respondentů. Kromě jednoho jsou všichni respondenti z Prahy či Brna, nezdá se tedy, že by rozdíl mezi větším městem a maloměstem hrál nějakou roli.

11.2. Bydlení

V otázce bydlení mě zajímalo, kde a s kým respondenti žijí, jak jejich byt či dům vypadá, jaké mají vybavení a zda má domácí zvířata.

Michal (69 let, Praha) v současné době žije se svou manželkou v bytě 3+1 na Žižkově, ještě dříve bydlel v Broumově, odkud se s rodiči odstěhoval do Prahy. Má 4 děti, které již doma nebydlí. 3 žijí v Praze, 4. dítě v Anglii. Nemají domácí zvířata, protože tvrdí, že zvíře zavřené v bytě trpí a nemá tam svobodu. Domácnost má vybavenou standardně, používá běžné spotřebiče, uvádí jako příklad pračku i sušičku.

Eva (50 let, Praha) žije v bytě 3+1 na Jižním Městě. Žije s manželem a svými dvěma dětmi, poslední dcera je už vdaná a odstěhovala se. Byt je dle jejích slov běžně vybavený. Mají psa.

Štěpán (45 let, Praha) žije v bytě 3+1 v Praze 10 se svou manželkou (Češka) a 2 dětmi (3. dítě již doma nebydlí.) Domácí zvíře nemají. V souvislosti s vybavením bytu říká:

„Já mám všechno, ale neumím to obsluhovat...Já umím ovládat mikrovlnku a televizi.“

(muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení)

Klára (23 let, Praha) se narodila v Brně, ale žije v Praze, kam přišla kvůli studiu tance. Má přítele (Čech), ale nebydlí s ním, bydlí na koleji.

Jasmína (21 let, Praha) žije v bytě 3+1 na Žižkově se svou matkou, nevlastním otcem (rodiče jsou rozvedení) a mladším bratrem. Dříve žili v bytě 5+1 se svými prarodiči, dohromady zde žilo 10 lidí. Byt, ve kterém žije v současné době je nově zrekonstruovaný, plně vybavený všemi spotřebiči a počítačem, zdůrazňuje barevnou sladěnost. Nemají domácí zvíře.

Daniel (46 let, Brno) žije v bytě 2+1 se svou manželkou, osmiletou dcerou a tchýní. Mají klasické vybavení bytu. Nemají domácí zvíře.

Michal (25 let, Brno) žije v bytě 1+kk se svou českou přítelkyní a jedním dítětem. Vybavení bytu mají klasické, dle mého názoru spíše skromnější. Domácí zvíře nemají.

Sandra (23 let, Brno) žije s rodiči v bytě 3+1. Při otázce na vybavení bytu se tváří podezřívavě, jak by měla pocit, že si myslím, že žije ve vybydleném bytě. Domácí zvíře nemají.

“Co se týká vybavenosti, konkrétně spotřebičů: „No asi tak jako každý! Pračku, lednici, mikrovlnou troubu, elektrický sporák...”

(žena, 23 let, Brno, svobodná, bezdětná, recepční)

Sára (62 let, Libčice) žije v řadovém domku 1+1 se svým manželem. Má 4 děti v rozmezí 22- 25 let, ty už však bydlí sami. Kuchyňské vybavení je poměrně chudé, jen sporák, lednice a varná konvice. Tuto domácnost jsem navštívila osobně a působila na mě velice nuzně. Nenavštívila jsem samozřejmě všechny domácnosti, tudíž nemohu objektivně posoudit výpovědi respondentů, ale dle popisů byly ostatní domácnosti vybavenější než tato.

AP: „Žije se vám tady dobře?”

S: „No rozhodně lepší jak na Slovensku... Tam nemaj kde bydlet.”

(žena, 62 let, Libčice, vdaná, 4 děti, bez zaměstnání)

Ačkoli uvedla, že se už narodila v Libčicích a na Slovensku nikdy nežila, porovnává kvalitu bydlení v Čechách a na Slovensku. Je pravděpodobné, že má informace z cest za příbuznými či z jejich vyprávění. Pravděpodobně se s touto úrovní bydlení spokojí a zároveň jí stačí. Nemají domácí zvíře.

Josef (39 let, Libčice) bydlí s přítelkyní a devítiletým synem v přízemí řadové bytovky 2+1. Mají kočku. V souvislosti s otázkou na počet pokojů respondent odpovídá:

„Ještě vzadu je dětský pokoj, ale on tam kluk nechce spát, on spí tady s námi.”

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

Hela (31 let, Libčice) žije v 1. patře řadových bytů o velikosti 2+1. Žije se svými 4 dětmi a manželem. Uvedla, že vybavení domácnosti je běžné. Do domácnosti jsem ale nahlédla a chyběla například trouba, mikrovlnná trouba, varná konvice. Domácí zvíře nemají, ale před jejich bytem se potulují dvě toulavé kočky, které v podstatě přijali za své.

Při mé otázce na popis bytu a jeho vybavenost byli respondenti obvykle zaraženi a nechápali, z jakého důvodu se na otázku ptám. Občas reagovali nepatrně podrážděně a to z toho důvodu, že měli pocit, že si myslím, že nežijí na civilizované úrovni.

V souvislosti s vybaveností a úrovní bydlení respondentů z Prahy a Brna nedokážu posoudit, zda jsou odpovědi pravdivé či objektivní. Do těchto domácností jsem nenahlédla. Do všech domácností respondentů z Libčic jsem však nahlédla. Dle mého posouzení byly všechny tři lehce podprůměrného vybavení a skromného zařízení. Na základě mých zjištění se zdá, že úroveň bydlení romské populace na maloměstě je horší než ve velkých městech. Tento závěr však nemůžeme vztáhnout na všechna maloměsta, protože v jednotlivých maloměstech se úroveň bydlení může lišit. Ve všech domácnostech u respondentů z Libčic hrála **televize**, což potvrzuje Říčanova slova, že v mnoha romských rodinách hraje televize po celý den. (Říčan, 1998, str. 44) Další tři respondenti z Prahy mi přiznali, že televize doma hraje, aniž by se na ni někdo díval.

„Můj všední den začíná v 5 ráno. Myju se, udělám si snídani, skouknu zprávy, televizi....“

(muž, 69 let, Praha, ženatý, 4 děti, řidič)

Jasmína naopak uvádí, že na televizi se ona sama moc nedívá. To se však nedá říct o ostatních členech domácnosti. Ne že by televizi sledovali, ale dle jejích slov je celý den zapnutá.

„Tyjo, tak televize ta mě vůbec nebaví. Na to vůbec nekoukám, maximálně na nějaký videoklip na očku.“

„Ráno zmáčknu čudlík a už to jede a skončí někdy v deset, v jedenáct.“

(žena, 21 let, Praha, svobodná, studentka a zpěvačka)

Jeden z respondentů uvádí, že na televizi nemá moc čas.

AP: „Díváte se hodně na televizi doma?“

Š.: „Já když mám čas, tak zprávy, nějaký filmy, DVDčka to ani ne.“

(muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení)

Je obtížné jednoznačně říci, zda sledování, či využívání televize jako zvukovou kulisu, je specifikum výhradně romského obyvatelstva nebo se s tímto jevem můžeme setkat obdobně často i u majoritní populace. Proto bych tento jev nepovažovala za specifikum výhradně romské.

U žádného z respondentů se neobjevují žádné nadstandartní odchylky v souvislosti s bydlením (například velký počet lidí v malém bytě, mezigenerační soužití aj.) a neobjevuje se zde žádné specifikum. Všechny domácnosti mají podobu rodiny nukleárního typu a v případě, že děti opustili domov, žijí manželé ve dvou. Výjimkou je jeden respondent, který žije se svou dcerou, manželkou a její matkou, což je z důvodu matčiny nemoci. Způsob bydlení (velikost příbytku, vybavenost, počet lidí v domácnosti) dle výpovědi mých respondentů se dá srovnat s průměrem majoritní populace, kromě respondentů v Libčicích. Tam bych ohodnotila úroveň bydlení jako podprůměrnou.

11.3. Zaměstnání

Pro Romy je typická potřeba pocitu volnosti a životní svobody a nevázanosti. Někdy Rom řekne, co chce zrovna říct, ač to není zrovna vhodné nebo společensky přijatelné. Vstává a jí, když chce. Také nebrzdí své nálady a nezadržuje vztek. Když se mu nechce jít do práce, nejde. (Říčan, 1998, str. 91) Toto jsou samozřejmě extrémní příklady, každopádně dle Říčana typicky romské.

Důležitost svobody jakožto životní hodnoty se u mých respondentů odráží i v zaměstnáních, kterými se živí. Žádný z respondentů nepracuje ani nikdy nepracoval v kanceláři. Pro můj vzorek platí, že nikdo v současné době nepodniká ani nepracuje na živnostenský list. Všichni respondenti kromě dvou (vedoucí občanského sdružení a zpěvačka na volné noze při studiu) jsou v zaměstnaneckém pracovním poměru.

Respondenti, kteří pracují, jsou se zaměřením svého zaměstnání spokojeni. Svou profesi si zvolili dobrovolně.

„Já si myslím, že mě to docela jako naplňuje.“ (jeho profese)

(muž, 25 let, Brno, svobodný, 1 dítě, truhlář)

„Chtěla bych tančit, učit tanec, protože hraju i na housle a prostě mě to baví...A možná učit i na ZUŠce (základní umělecká škola) třeba i housle nebo tak.“

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

„Určitě mě to baví (práce v kavárně), motivuje mě to, samozřejmě bylo by lepší, kdyby sem chodilo víc návštěvníků, ale to já neovlivním.“

(muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník)

Potřeba nezávislosti a osobní svobody se projevuje i v přání o budoucím životě, například u respondenta Štěpána:

„Já si dneska dovedu představit, nebo furt si to představuju, že se odstěhuju na svoje panství, rozsáhlý. A můj sen je obrovské skleník, kde se teda nemusím ohýbat a kde si zasadím rajský, papriky, okurky, zkusím, jestli mi chytanou nějaký citrusy... tak to je můj sen.“

(muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení)

Respondentka Jasmína projevovала nelibost v souvislosti s alternativou pracovat v kanceláři. Zdůrazňovala důležitost toho, aby povolání člověka bavilo. Ptala jsem se jí, co by dělala, kdyby jí zpěv nevyšel.

AP: Umiš si představit, že bys seděla někde v kanceláři?“

J: „Ne! To ne. To by mě nebavilo. Hudbou bych se chtěla určitě živit a chtěla bych, aby to bylo taky moje povolání.“

AP: „A kdyby to nevyšlo, co bys chtěla dělat?“

J: „Kdyby to nevyšlo tak....“ (neví, dlouho přemýšlí, nakonec odpoví:) „...tak bych se chtěla věnovat asi kosmetice.“

(žena, 21 let, Praha, svobodná, studentka a zpěvačka)

Podobně odpovídá i respondent Michal. Navíc dodává, že je nesmysl pracovat jen pro peníze. Na otázku, zda ho jeho práce baví, odpovídá:

„No kdyby mě to nebavilo, tak to dělat nebudu. Jakmile to děláte jenom pro peníze, tak to není možný.“

(muž, 69 let, Praha, ženatý, 4 děti, řidič)

Často respondenti také zmiňovali, že v práci je důležitý lidský faktor. To znamená dobrý pracovní kolektiv a styk s lidmi.

„Mně se líbilo, v Kalifornii, Paříž taky, ale... záleží na tom, jak je člověk zajištěnej. Pokavad' mám koruny, dělám, co mě baví, jsem s lidma, který jsou v pohodě, tak je to fuk.“

(muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení)

AP: „Baví Vás Vaše práce?“

J: „Ale baví jo, on tam je dobrej kolektiv...Já mám takovou práci, že se tam moc nepředřem.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

E: „Já jsem udělala po základní škole zkoušky na ekonomickou školu, ale mě to tam strašně nebavilo. A vlastně po prvním ročníku, kdy jsem propadla, jsem přestoupila na odborný učiliště a jsem vyučená prodavačka.“

AP: „*Tak to je zábava potkávat se s lidma, ne?*“

E: „*No, to je asi to, co mi vadilo v té škole, co jsem chodila, že prostě v budoucnu nebudu přicházet do styku s lidma.*“

(žena, 50 let, Praha, vdaná, 3 děti, prodavačka)

Všichni respondenti kromě dvou žen z Libčic jsou zaměstnaní. Mladší žena je nezaměstnaná z důvodu péče o 4 malé děti a domácnost. Sama přiznala, že pracovala v kuchyni, kde myla nádobí, ale jen chvíli, protože po půl roce otěhotněla. Důvod nezaměstnanosti starší ženy se mi nepodařilo zjistit. Uvedla, že nemá žádné vyučení a nikdy nepracovala. Jejím koníčkem je však opravování elektroniky, kterým si přivydělává v okruhu svých známých. Kromě těchto dvou osob nebyl mezi respondenty nikdo, kdo by nechtěl pracovat či se práci vyhýbal. Naopak, na otázku, zda by chtěl být respondent doma bez zaměstnání, jsem často dostávala odpověď typu:

AP: „*Nechtěl byste být doma?*“

M: „*Tse! Ani za zlatý prase!*“

(muž, 69 let, Praha, ženatý, 4 děti, řidič)

„*Ale to vás po měsíci, po tejdnu přestane bavit.*“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

Jedna z respondentek vystudovala vyšší zdravotní školu. Ve své profesní dráze se nadále chtěla věnovat zdravotnictví, konkrétně chtěla pracovat jako zdravotní sestra. Do práce však nebyla přijata.

„*Kam jsem chtěla, tam mě nevzali, tak radši než bych byla na úřadu práce, tak jsem šla pracovat sem.*“

(žena, 23 let, Brno, svobodná, bezdětná, recepční)

U jedné respondentky se projevuje i potřeba finanční nezávislosti. Ačkoli zatím studuje, nechce být závislá na svých rodičích a pracuje brigádně.

„Studuju, ale hodně chodím na brigády, protože naši mě sice podporují, ale snažím se být taková samostatná.“

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

Nikdo z respondentů nemá vysokoškolské vzdělání. Dvě ženy jsou nezaměstnané, dvě studují, z nichž jedna si přivydělává brigádami a druhá při studiu zpívá, což je její přání i do budoucího profesního života. Zbýlých sedm respondentů pracuje. Tři respondenti ze sedmi pracujících se živí řemeslem, kterým se vyučili. Zbývá čtyři pracují mimo svůj vyučený obor. První výjimkou je slečna s vyšší odbornou školou zdravotní, která pracuje na recepci v muzeu. Druhou výjimkou je muž, který je vyučen automechanikem. Tímto povoláním se chvíli živil, avšak po vojně vystřídal několik povolání: řidič, vrátný a číšník. Studoval vojenské gymnázium, jeho přání bylo pracovat jako vojenský pilot. Jeho přání se mu však nevyplnilo z důvodu náhlého onemocnění jeho matky, o kterou se musel intenzivně starat. I zde je znát důležitost rodiny, která v tomto případě ovlivnila i respondentův budoucí pracovní život. V současné době pracuje jako kavárník. Další muž je vyučen zedníkem, v současnosti se živí jako řidič. Poslední výjimkou je muž, který dříve podnikal v Americe, pracoval na lodi a dnes řídí občanské sdružení. Zbývá tři respondenti, kteří se živí řemeslem, kterému se vyučili, jsou: malíř a natěrač, truhlář a prodavačka.

U mého vzorku jsou zastoupeny, kromě dvou výjimek (recepční a vedoucí občanského sdružení) manuální profese. Zároveň jsou to profese, které dovolují jakousi osobní svobodu, kdy člověk je buďto do jisté míry „pánem svého času“. Tyto podmínky splňuje jak profese řidiče, sen o pilotování letadla, tak povolání truhláře, natěrače a umělecké profese jako tanec a zpěv.

Že jsou pro Romy typická svobodná povolání, potvrzuje i respondent Štěpán, který tvrdí, že nejčastější a nejoblíbenější povolání Roma je řízení auta:

„Tak oni jsou svobodný. Oni to ráno naložej...a pak si v tom autě dělaj, co chtěj. Nejsou vázaný na jednom místě.“

(muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení)

Dále jsem se setkávala s názory, že pro Romy jsou typická povolání manuální. Konkrétně respondenti zmiňují tato povolání: zedníci, řemeslníci, řidiči, muzikanti, kadeřnice, prodavačky, uklízečky, kuchařky.

AP: „A jaký profese jsou pro Romy typický?“

S: „Tak určitě ruční. Je to pro ně takový typičtější než sedět v kanceláři.“

(žena, 23 let, Brno, svobodná, bezdětná, recepční)

Dále respondenti zmiňují, že hodně Romů se živí podřadnými pracemi nebo že jsou často nezaměstnaní:

„Mezi Romákama jsou nejčastější takové ty podřadnější práce. Je to samozřejmě blbý, ale tím, že mají problém se uchytout na nějaký dobrý zaměstnání, tak prostě musí jít tam, kde jim tu práci dají. Musí vydělávat a živit rodiny a tak dále. Z toho důvodu oni dělají všechnu práci... Chlapi kopou, a ženský jsou v těch úklidových firmách.“

(muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník)

„V Židenicích (čtvrť v Brně) je Romů hodně. Tam ženský neměly práci většinou. To jsem byla ráda, že mamka má.“

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

11.4. Volnočasové aktivity

Dalším tématem, kterým jsem se v rámci výzkumu zabývala, byly volnočasové aktivity. Respondenti často uváděli ty aktivity, které jsou opět charakteristické svou „volností“. Mezi koníčky mých respondentů patří řízení auta, vyřezávání do dřeva, procházení v přírodě,

myslivost, cestování. V souvislosti s cestováním vypráví Štěpán, jak fascinující je pro něho pohled na moře. I z toho důvodu prý pracoval na lodi.

„Tam bylo krásně. Modrá obloha, modrý moře, prostě svoboda.“

(muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení)

S cestováním souvisí i výpověď respondentky Evy, která ráda vaří a zároveň prostřednictvím pořadů o vaření cestuje:

„Já strašně ráda vařím a taky se strašně ráda dívám v televizi na ty pořady o vaření a nejradši mám ty cestopisy, kde se vaří. To mě baví.“

(žena, 50 let, Praha, vdaná, 3 děti, prodavačka)

11.4.1. Hudba

Téměř po celém světě se u Romů setkáváme s hudbou. Provozování hudby bylo a je velmi významným prvkem romské identity (Davidová & Jurková, 1999, str. 59), což se projevilo i v mém vzorku. Romové jsou do současnosti známí svým hudebním nadáním. Po několik staletí byli romští hudebníci spolu s kováři nejváženější profesní skupinou. Romských muzik a orchestrů v posledních třech staletích vzniklo mnoho a dosud mnoho hudebních těles funguje. (Davidová, 1995, str. 58) Z mých respondentů se žádný hudbou neživí, jen jeden respondent hraje aktivně na harmoniku a jejím hraním si přivydělává a jedna respondentka si přivydělává zpěvem. To ovšem neznamená, že vztah mého vzorku k hudbě není kladný. Někteří respondenti hrají na nástroj ve svém volném čase. Ti co mají děti, dali své dítě do hudební školy, aby se naučily hrát na nástroj. Respondentka Klára si občas přivydělává tancem, což jak uvedla, je jejím koníčkem a hraje na housle. Respondent Štěpán hraje amatérsky na kytaru, housle a klavír. Na hudbu jsem se ptala i v souvislosti s tím, zda někdo s předků hrál na nějaký nástroj či provozoval jinou hudební aktivitu. Všichni kromě dvou respondentek z Libčic uvedli, že v jejich rodině v minulosti byl někdo, kdo ovládal nějaký hudební nástroj, hrál v kapele nebo se hrou na nástroj dokonce živil.

„Tak tam (v rodině) všichni hrajou, můj děda hrál na harmoniku, perfektně.“

(muž, 25 let, Brno, svobodný, 1 dítě, truhlář)

„Nástroje doma byly. Harmonika, cimbál, kontrabas, bicí. Tatínek hrál, děda hrát, praděda hrál.“

(muž, 69 let, Praha, ženatý, 4 děti, řidič)

„Cigáni nepotřebujou hudebku, oni zahrajou všechno.“

(muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení)

Podle výpovědi některých respondentů je pro ně hudba prostředkem k vyjádření svých pocitů a prostředkem k rozptýlení:

„Hudbou bych se chtěla určitě živit a chtěla bych, aby to bylo taky moje povolání. Zabíjím tím (zpěvem) čas a svoje myšlenky.“

(žena, 21 let, Praha, svobodná, studentka a zpěvačka)

„Já mám zakázáno i zpívat. Stejně mi to ale nikdo nezakáže, když mám něco v sobě.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

Zároveň si tři respondenti stěžovali na to, že tradiční romská hudba už není, dle jejich slov tak „živá“ jako dříve. Pro respondenta Michala bývala harmonika jeho pravidelným příjmem. V této souvislosti uvádí, že na harmoniku hrával na různých akcích mnohem častěji, po večerech až několikrát týdně. Tvrdí, že hudební kultura a kultura celkově velmi upadá. Ne z toho důvodu, že by snad o tradiční romskou hudbu nebyl zájem, ale z toho důvodu, že pořadatel akce nechce muzikantům dostatečně zaplatit a kapele se v tomto případě nevyplatí na této akci hrát.

Respondenti Josef a Štěpán uvádí, že Romové se už od tradiční hudby odklánějí a preferují modernější styly.

„Je málo tý cigánský hudby, cimbálovky, oni všichni hrajou na klávesy. On si tam udělá ten mixér...“

(muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení)

„Dneska už není tradiční romská hudba. Dneska všichni jedou elektronicky. Bicí, kytara, klávesy.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

11.4.2. Sport

Sportovním aktivitám se v mém vzorku věnují pouze čtyři respondenti, což je z celkového počtu poměrně malá část. Klára ráda běhá, Štěpán jezdí na motorce a občas se věnuje paraglidingu, Daniel se dříve věnoval boxu a karate (v současnosti nemůže kvůli zdraví), Josef boxuje a cvičí fitness, Michal hraje občas fotbal. Zbytek respondentů neprovozuje žádný sport. Sportovní aktivity tedy nejsou mezi mými respondenty preferovanou volnočasovou aktivitou, spíše dávají přednost pasivnímu trávení volného času a uměleckým aktivitám.

Další koníčky či volnočasové činnosti, které respondenti uvedli, jsou: online poker, četba, oprava elektroniky, setkávání s přáteli, poslech hudby, odpočinek na balkoně s kávou a cigaretou, dobré jídlo a dobrý alkohol. Kuřáků je v mém vzorku 7 z 11 respondentů.

11.4.3. Média

Co se týká používání počítače a internetu, většina respondentů uvedla, že počítač i internet běžně používá. Stejně tak emailovou komunikaci. Kromě starších respondentů všichni používají sociální síť Facebook. Internet většina z nich používá i pro získávání informací a někteří

upřednostňují internetové zprávy před zprávami televizními. Na otázku, zda respondenti čtou pravidelně nějaké tiskoviny, nejčastěji odpovídali, že nikoli. Co se týká četby časopisů, respondentka Klára uvádí, že odebírá časopis Epoque, respondentka Eva si kupuje časopisy o vaření.

Já si noviny nekupuju, protože bych zbytečně utratil 12 korun. Metro čtu, a pak na internetě.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

Jediný z respondentů Michal přiznává, že si kupuje bulvární tisk.

M: „Občas si kupuju Blesk. Tam se člověk dozví i to, co nechce.“

AP: „A proto si to kupujete?“

M: „Né, tak já si to nekupuju pořád. To jenom třeba když jdu k doktorovi nebo tak.“

(muž, 69 let, Praha, ženatý, 4 děti, řidič)

11.5. Kulturní aktivity

Zajímavým zjištěním pro mě bylo, že většina respondentů nenavštěvuje divadlo. Nejčastějším důvod byl, že je divadlo nebaví. Výjimkou je jen respondent Štěpán, který mi nadšeně vypráví, na jakém představení byl naposledy a respondent Daniel, který uvedl, že do divadla občas chodí. Uvádí ale, že návštěvy divadel u Romů nejsou běžné:

„Je pravda, že u těch Romů moc teda divadlo není.“

(muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník)

„Divadlo moc ráda nemám. Je to takový umělý pro mě, nevím. Takový moc jako načančaný.“

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

„Kulturně nějak žijeme, do divadla moc nechodíme. Ale ty festivaly, ty občas navštívíme.“

(muž, 25 let, Brno, svobodný, 1 dítě, truhlář)

Častým argumentem v souvislosti s nenavštěvováním kulturních akcí a kin bylo, že to finance nedovolují, protože vstupné či lístky jsou příliš drahé nebo že tyto aktivity zkrátka nevyhledávají.

„Já bych rád jezdil třeba do kina, ale nedovolují mi to finance, no.“

(muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér)

„Já se bavím tím, co dělám.(zpěv) Já nepotřebuju nějaký takovýdle věci.“ (divadlo, kino)

(žena, 21 let, Praha, svobodná, studentka a zpěvačka)

11.6. Víra

Další oblastí, která mě v rámci životního stylu zajímala, byla oblast náboženství a víry. Respondentů jsem se ptala, zda jsou pokřtění, věřící a zda chodí do kostela. Všichni respondenti uvedli, že jsou pokřtění, věřící, ale kostel kromě jedné respondentky, nenavštěvují. Ve valné většině uvádí, že kostel nepotřebují k tomu, aby věřili.¹⁹

„Nechodím do kostela, ale věřím. To si myslím, že je tak u všech Romů, že do těch kostelů moc nechodí, ale věří.“

(muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník)

---

¹⁹ Porovnejme tento fakt s majoritní populací v České republice v roce 2001. Z celkových 100 % je pouhých 28,6 % obyvatel věřících. Bez vyznání je zhruba 62 % populace. (Český statistický úřad, 2003)

AP: „Můžu se zeptat, jestli jste pokřtěný?“

M: „Áno!“ (tónem hlasu naznačuje, že je to samozřejmost)

AP: „A věříci?“

M: „Věřím v tolik, kolik vidím. Věřím v Boha, ale nevěřím všemu úplně.“

(muž, 69 let, Praha, ženatý, 4 děti, řidič)

„Tak já si myslím, že to je individuální a pro mě je to takové, spíš že... neznamená víra kostel.“

(muž, 25 let, Brno, svobodný, 1 dítě, truhlář)

AP: „Proč nechodíte do kostela?“

E: „Mně tam nic netáhne.“

(žena, 50 let, Praha, vdaná, 3 děti, prodavačka)

U respondentky Kláry bylo zřejmé, že chození do kostela měla spojené s rodinou, se kterou však v současné době nežije ve stejném městě. Z toho důvodu kostel nenavštěvuje.

AP: „Proč už nechodíš do kostela?“

K: „Já nevím, už na to asi není čas. Teda já se furt vymlouvám, že na to není čas, ale... tím, že už nejsem s rodinou, tak už to nevidím jako povinnost.“

(žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance)

Tradiční romské náboženství je jakási synkreze křesťanství a jejich vlastní víry, která je založená na přírodním animistickém základě. (Říčan, 1998, str. 54) Romové nejčastěji přebrali náboženství

majoritního obyvatelstva. V Evropě je to římskokatolické vyznání. Dá se tedy říci, že Romové jsou křesťané, ale často berou křesťanství tak, jak se jim zrovna hodí. Nechápu náboženství jako povinnost a nehledají v něm hlubší význam. (Raichová, 1999, str. 65) Jako příklad uveďme právě nenavštěvování kostela, které není běžné ani u mých respondentů. Je opět třeba říci, že romské komunity jsou mnohvrstevné a liší se o sebe, stejně tak jako jednotlivé vrstvy majoritního obyvatelstva. V mém výzkumu se ale tyto charakteristiky potvrzují.

Zajímalo mě také, zda Romové v mém vzorku dodržují nějaké zvyky a jaké slaví svátky. Všichni respondenti slaví dva nejvýznamnější křesťanské svátky: velikonoce a vánoce. Pokoušela jsem se zjistit, zda existují nějaké typicky romské zvyky, které udržují. Nikdo z respondentů žádný romský zvyk (kromě tradičního romského jídla na Štědrý den) nedodržuje, většina dokonce žádný romský zvyk nezná. Respondent Štěpán dokonce radikálně tvrdí, že žádné romské svátky ani zvyky nejsou. Také uvádí, že vánoce má rád hlavně z toho důvodu, že se sejde celá rodina, pije se a veselí se. Křesťanskému významu vánoc nepřikládá žádný větší význam. Jak píše Říčan: církevní svátky Romové přijali, ale často je slaví po svém, a to pitím, jídlem a tancem. (Říčan, 1998, str. 54) To, že Romové v mém vzorku slaví, stejně jako majoritní společnost, vánoce a velikonoce potvrzuje fakt, že v této oblasti se žádné specifikum neobjevuje.

12. Závěr

V mém výzkumu jsem dospěla ke dvěma hlavním poznatkům. Pro Romy je stále velmi důležitá rodina a její zájmy. V jejich hodnotové orientaci se pohybuje na prvních místech. To se projevovalo úctou ke starším rodinným příslušníkům a zesnulým, častým kontaktem s rodinnými příslušníky, kteří žijí jinde než respondent, ovlivněním budoucího profesního života vlivem onemocnění rodiče, vzpomínáním na úspěšné osobnosti v rodině i v celém rodu a velkou láskou k dětem. Dle mých závěrů nehraje roli v počtu dětí, zda respondent žije v Libčicích či v Praze nebo v Brně. Dá se říci, že celkově má můj vzorek vyšší počet dětí, někteří respondenti ale pro svůj nízký věk zatím nemají děti žádné nebo ještě další děti mít budou. U některých respondentů se však objevuje tendence mít menší počet dětí z důvodu nedostatku financí a většina respondentů dbá na kvalitu (zejména v oblasti vzdělání a zájmových činností) svých potomků. Podle těchto dvou skutečností tito respondenti inklinují spíše ke K- strategii (viz kapitola 9.1. K a r strategie). Jak zmiňuje jeden z respondentů, rodina a její důležitost je vlastně podstatou romství. Udržování rodinných vztahů prostřednictvím návštěv a oslav v širokém rodinném kruhu tento fakt potvrzuje. Nemůžeme říci, že všichni respondenti se v rámci široké rodiny navštěvují. Ti, kdo se nenavštěvují, k tomu obvykle mají důvod. Nejčastěji ten, že svou širokou rodinu neznají nebo nejsou příležitosti pro setkávání. Důležitost rodiny, jak již bylo řečeno, ale nemůžeme označovat za specifickou, protože rodina je nejvýše v hodnotové orientaci i u Čechů.

Vyvstává otázka, do jaké míry tato skutečnost, tedy důležitost rodiny, ovlivňuje životní styl mých respondentů. Dle mého názoru ho ovlivňuje, ale ne přímo. Řekněme, že rodina se nachází na vrcholu či na nejvyšších místech hodnotové orientace. To znamená, že některé další hodnoty se posouvají směrem dolů, jsou tedy méně důležité. Pokud je tedy kupříkladu rodina nejdůležitější hodnotou, důležitost materiálního zajištění se posouvá o žebříček níže. Uvedme tento příklad: Rom má dlouhodobě nemocného rodiče, který vyžaduje péči. Dostane nabídku lépe ohodnoceného zaměstnání v jiném městě, než bydlí. To znamená, že by musel denně dojíždět, což by mu zabralo hodně času a nebylo by možné poskytovat rodiči péči, kterou potřebuje. Z tohoto důvodu nové pracovní místo nepřijme. V tomto případě se životní styl zásadním způsobem liší. Rom tedy zůstává v hůře placeném zaměstnání, dal přednost tomu, co je pro něho důležitější.

Druhé zjištění, ke kterému jsem dospěla, bylo rovněž hodnotového charakteru. Rovněž můžeme mluvit o hodnotě, která nepřímo ovlivňuje životní styl Romů. Mám na mysli potřebu svobody. Všichni respondenti, kromě dvou žen, které jsou nezaměstnané, mají či přejí si mít povolání, které umožňuje do jisté míry volnost nebo dokonce možnost být pánem svého času. Povolání jako řidič, truhlář, malíř a montér nebo vedoucí to dokazují. Zároveň všechna povolání mých respondentů jsou manuální či umělecká. Nejsou tedy zastoupena „sedavá zaměstnání.“ Někteří respondenti sami zmiňují, že si neumí představit práci v kanceláři a většina respondentů také uvádí, že pro Romy jsou obecně častá zaměstnání manuální, ne kancelářská.²⁰ Zároveň často uvádí, že je potřeba, aby je práce bavila a aby byl v práci dobrý kolektiv. Finanční ohodnocení není to nejpodstatnější. Co se týká dosaženého vzdělání, v mém vzorku je pouze jedna respondentka, která studuje na vysoké škole tanec. Všichni respondenti mají pouze základní či středoškolské vzdělání. Nízkou vzdělanostní úroveň v porovnání s majoritou můžeme označit jako specifikum Romů na našem území, které do velké míry ovlivňuje jejich životní styl.

Nutnost osobní svobody se projevuje i v zálibách, které respondenti uvedli: cestování, běhání, řízení, motorkářství, myslivost, paragliding, box a hudba obecně. Hudbou se nějakým způsobem zabývá většina respondentů. Co se týká sportovních aktivit, ty jsou u respondentů ne příliš časté. V zásadě se, kromě fotbalu, jedná o individuální sporty, což může naznačovat, že Romové jsou v jistém smyslu individualisté a nepreferují týmovou práci. Respondenti až na výjimky neradi chodí do divadla, což pro mě bylo velmi nečekaným zjištěním. V souvislosti s jejich emocionalitou²¹ jsem očekávala, že divadelní zážitek pro ně bude vyhledávanou zábavou. Z jakého důvodu to tak je, se mi nepodařilo zjistit. Nejčastější odpovědí respondentů bylo, že je to zkrátka nebaví. Proč ale sami nedokázali vysvětlit.

Všichni respondenti jsou pokřtění a věřící, do kostela však nechodí. Jejich pojetí víry je oproti majoritě specifické v tom smyslu, že jsou pokřtění, věřící, ale církev jakožto instituci nepotřebují, s čímž souvisí nenavštěvování kostela. Oproti tomu většina české populace je bez vyznání a

---

²⁰ Tento fakt může souviset jednak s nižším vzděláním, které Romové mají, ale také s tím, že tato práce je zkrátka naplňuje více, než ta vyžadující vysokoškolské vzdělání. V tomto případě by šlo o faktory jdoucí ruku v ruce. Vysokoškolské vzdělání nepotřebují, protože zaměstnání odpovídající tomuto vzdělání nechtějí a nemají tudíž k vyššímu studiu motivaci.

²¹ Dle Olejára (Olejář, 1972) je pro Romy (spolu se zvýšenou agresivitou a odlišností ve stylu komunikace) typický výbušný temperament. Jedná se o hlubokou citovou vzrušivost a výbušnost, která má krátkodobé trvání, za to je velice intenzivní.

nevěřící. Návštěva kostela nehraje tedy v jejich životním stylu žádnou roli. Jedno z možných vysvětlení tohoto jevu je, že i v náboženské oblasti potřebují Romové svobodu. Návštěvu kostela, zpověď ani mše nepotřebují. Kostel pro ně, jak sami uvedli, neznamená víru a naopak. Avšak víra nijak neovlivňuje jejich životní styl.

Další zjištění v mém výzkumu nejsou v zásadě nikterak odlišná od majoritní populace, nelze tedy hovořit o specifikách pouze romského životního stylu. Většina respondentů běžně používá internet. Jednak za účelem komunikace (email a Facebook), jednak za účelem vyhledávání informací. Často nahrazuje internetové zpravodajství to televizní. Většina respondentů se ve svém volném čase dívá na televizi a často jim v domácnosti televize hraje, aniž by pořad někdo sledoval. Funguje v podstatě jako zvuková kulisa. Ani tuto skutečnost však nepovažují za specificky romskou, protože se s ní můžeme často setkat i u majoritní populace.

Co se týká bydlení, rovněž jsem u mých respondentů neobjevila žádné specifikum odlišující je například od majoritní populace. Ve většině případů žijí respondenti v bytě, nejčastěji velikosti 2+1 nebo 3+1. Nejčastěji žijí respondenti v nukleárních rodinách, pokud už děti z rodiny odešli, žijí spolu samotní manželé. Kromě jednoho respondenta nikdo nežije se svými rodiči či prarodiči ani jinými příbuznými z širší rodiny. Vybavenost domácnosti a úroveň bydlení byly v Libčicích v porovnání s Prahou a Brnem horší. Tento fakt je však pravděpodobně dán možnostmi, které nabízí velká města a maloměsta. Nemůžu však tvrdit, že stejná situace je i v dalších malých městech, protože v každém z nich bude situace jiná. Toto platí i pro velká města.

Na tomto místě se opět vracím k problematice samotného výzkumu i výběru mých respondentů. Uvědomuji si, že můj vzorek je natolik malý, že na něm nelze provádět žádné závěry. Také je pravděpodobné, že se mi nepodařilo odhalit a popsat všechny aspekty ovlivňující životní styl mých respondentů. Rovněž se mi zcela jistě nepodařilo do výzkumu zahrnout všechny vrstvy romské populace. Valná většina respondentů, kteří se mého výzkumu účastnili, patří zcela jistě mezi integrované Romy a většina z nich se svým životním stylem neliší od majoritní populace. Že je respondent Rom, bylo často poznat jen podle barvy pleti či podle akcentu. U respondentů

bylo časté, že si své romství uvědomují, ale žijí v souladu s majoritou, tedy s Čechy a Moravany. K této otázce se vyjadřuje i jeden z respondentů:

„Já jsem takovej ten klasickéj Moravák, abych to řekl jednoduše, Brňák prostě, no. Já jsem Čech. Rom, ale Čech. Byl jsem na vojně, a když jsem se vrátil, tak jsem se rozbrečel. Takže není důležitý, jakou má člověk národnost, ale kde se cejtí doma. A já se cejtím tady doma.“

(muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník)

Z důvodu úspěšné integrace mých respondentů do majoritní společnosti se mi v rámci mnou zkoumaných témat nepodařilo najít téměř žádná konkrétní specifika životním stylu. Životní styl mých respondentů je velmi podobný životnímu stylu majoritní populace. Za specifika můžeme považovat pouze již zmíněnou hodnotu svobodu projevující se ve výběru konkrétního povolání, nízká vzdělanostní úroveň, vyšší počet dětí²² a hudební nadání, které však přímo životní styl neovlivňuje. U mých respondentů se na první pohled prokazuje závislost mezi mírou integrace, sociálním kapitálem a inklinací k životní strategii. Nejvíce integrovaní jedinci udržují sociální vazby s majoritní populací a neomezují se jen vazbami mezi příslušníky romské minority. V tomto případě tedy mluvíme o „bridging capital“. Zároveň tito jedinci inklinují spíše ke K- životní strategii a to zejména co se týká dětí. Mají méně potomků a dbají na jejich kvalitu ve vzdělání i volnočasových aktivitách. Zároveň se jedná převážně o respondenty mladšího věku. Naopak je tomu u méně integrovaných respondentů. U nich převažuje spíše „bonding capital“, následují spíše r- strategii (mají větší počet dětí). Jedná se o respondenty spíše vyššího věku.

Mou snahou bylo podat alespoň částečný nástin životního stylu Romů v mnou vybraných lokalitách a v případě, že existují určitá specifika, ozřejmit, z čeho pramení. Na většině mého vzorku se tedy prokázalo, že integrace Romů do majoritní společnosti je možná a to ve všech čtyřech dimenzích: v integraci strukturální, kulturní, interaktivní i identifikační (viz kapitola 2.2. Sociální integrace) V případě většiny mých respondentů úspěšná integrace neznamena ztrátu

---

²² Průměrný počet dětí na českou ženu je 1, 46. (Český statistický úřad, 2014) To je rozhodně méně než průměrný počet dětí u mých respondentů. Ty z nich, kteří děti nemají, jsem samozřejmě nezapočítávala.

svého romství. Své hodnoty a kulturní odkaz si většina z nich dokázala zachovat, což je pro pokračování kulturního dědictví nutné.

Téma životního stylu jakékoli minoritní skupiny společnosti je téma velice pestré a nabízející mnoho uchopení. Pro zkoumání životního stylu je dle mého názoru vhodnější metoda zúčastněného pozorování, které bych v případě možnosti výběru výzkumné techniky ve výzkumu zvolila raději než metodu kvalitativních rozhovorů. Při rozhovorech pravděpodobně často dochází k tomu, že respondenti neřeknou vše podstatné a to například z důvodu, že daný fakt nechtějí přiznat. Informace jim také může jim připadat nedůležitá, anebo ji zkrátka zapomenou sdělit. Výzkumníkovi se tak může stát, že neodhalí jev, který by právě například metodou zúčastněného pozorování mohl objevit.

Možných směrů dalšího bádání v oblasti životního stylu Romů je stále dost. Zajímavým cílem výzkumu by bylo například zjistit, jaké je průměrné IQ Romů s přihlédnutím k různým skupinám a zda jeho hodnota nějak ovlivňuje jejich životní styl či míru integrace. Můžeme se také snažit zjistit, zda je možné změnit mentalitu romského dítěte a následně jeho životní styl, když ho budou vychovávat čeští rodiče. Zajímavou otázkou také je, do jaké míry hodnotová orientace Romů určuje životní styl, zda jsou hodnoty u romských deviantních jedinců jiné než u nedevariantních, zda skutečně existuje závislost mezi životní strategií a mírou integrity nebo jaký vliv mají osobnostní charakteristiky na životní styl romských jedinců.

13. Seznam použité literatury a ostatních zdrojů

Bosswick, W. & Heckmann F. (2006). *Social integraton of immigrants: Contribution of local and regional authorities*. Dublin: European Foundation for the Improvement of Living and Working Conditions

Cohn, W. (2009). *Cikáni*. Praha: Slon

Cviklová, L. (Spring 2011). Social Closure and Discriminatory Practices relted to the Roma Minority in the Czech Republic through the Perspective of National and European Institutions. *Journal of Comparative Research in Anthropology and Sociology*, č. 1, stránky 55-70

CVVM. (2005, únor). *Co je pro nás v životě důležité?* Získáno 1. srpna 2014, z <http://cvvm.soc.cas.cz/2005-2/co-je-pro-nas-v-zivote-dulezite>

Čerenkov, L. & Laederich, S. (2007). Sociální struktury v romských skupinách. In L. Budilová, & M. Jakoubek (eds.), *Cikánská rodina a příbuzenství*. (1. vydání, strany 141- 159). Ústí nad Labem: Dryada

Český statistický úřad. (2003, 6. srpna). *Náboženské vyznání obyvatelstva*. Získáno 5. srpna 2014 z http://www.czso.cz/csu/2003edicniplan.nsf/o/4110-03--skladba_obyvatelstva_podle_nabozenskeho_vyznani,_pohlavi_a_podle_veku

Český statistický úřad. (2014, 21. března). *Pohyb obyvatelstva- rok 2013*. Získáno 5. srpna 2014 z <http://www.czso.cz/csu/csu.nsf/informace/coby032114.docx>

Davidová, E. (2000). Dobré soužití je možné. In M. Bandyová, et al., *Romové, bydlení, soužití*. (1. vydání, strany 51- 57). Praha: Socioklub

Davidová, E. (1999). Ke způsobu bydlení, obživy, odívání. In Kolektiv autorů Muzea romské kultury, *Romové: tradice a současnost*. (strany 39- 51). Brno: Moravské zemské muzeum

- Davidová, E. (2009). Mezigenerační změna: ke ztrátě dvou generací Romů v uplynulém půlstoletí. In M. Jakoubek & L. Budilová (eds.), *Cikánské skupiny a jejich sociální organizace*. (1. vydání, strany 238- 266). Brno: Centrum pro studium demokracie a kultury
- Davidová, E. (2000). K bydlení Romů v uplynulém půlstoletí. In M. Bandyová et al., *Romové, bydlení, soužití*. (1. vydání, strany 8- 14). Praha: Socioklub
- Davidová, E. (1995). *Romano Drom. Cesty domů*. Olomouc: Univerzita Palackého v Olomouci
- Davidová, E. & Jurková, Z. (1999). Hudba a písňový folklór Romů. In Kolektiv autorů Muzea romské kultury, *Romové: tradice a současnost*. (strany 59- 63). Brno: Moravské zemské muzeum
- Dostálová, B. (2007). *Zvyky a životní styl současných Romů* (Diplomová práce). Dostupnost na webu: <https://is.cuni.cz>, repozitář závěrečných prací
- Duffková, J., Urban, L. & Dubský, J. (2007). *Sociologie životního stylu*. Praha: Vydavatelství PA ČR
- Evropská komise. (2009, prosinec). *Koncepce romské integrace na období 2010- 2013*. Získáno 31. července 2014, z http://ec.europa.eu/justice/discrimination/roma-integration/czech-republic/national-strategy/national_cs.htm
- Evropská komise. (2014, 4. dubna). *Podle EU se začleňování Romů do společnosti zlepšuje*. Získáno 5. srpna 2014 z http://ec.europa.eu/news/justice/140404_cs.htm
- Fischerová, E. (1980). Vplyv hodnotových systémů na vzrast delikvence cigánských dětí a mládeže. *Psychológia a patopsychológia dieťaťa*, č. 6, stránky 515- 528
- Friš, J. et al. (1975). *Cikáni ve starém Mostě*. Most: ONV v Mostě
- Frištenská, H. (1999). Interetnický konflikt po roce 1989 s ohledem na soužití s Romy. In H. Balabánová et al., *Romové v České republice*. (1. vydání, strany 244- 266). Praha: Socioklub
- GfK. (2003, 5. prosince). *Téměř polovina Čechů má aktuálně půjčku. Život „na dluh“ považuje za normální 60 procent obyvatel*. Získáno 5. srpna 2014 z:

<http://www.gfk.com/cz/news-and-events/news/stranky/temer-polovina-cechu-ma-aktualne-pujcky.aspx>

Goral, L. (2014). Přednáška. *Romský festival Khamoro*.

Haušild, J. (2008). Kořeny chanovských problémů. In M. Jakoubek & L. Budilová (eds.), *Romové a cikáni- neznámí i známí*. (1. vydání, strany 81- 93). Voznice: Leda

Hendl, J. (2005). *Kvalitativní výzkum: Základní metody a aplikace*. Praha: Portál

Horváthová, J. (1998). *Základní informace o dějinách a kultuře Romů*. Praha: MŠMT

Hübschmannová, M. (1993). *Šaj pes dovakeras. Můžeme se domluvit*. Olomouc: Pedagogická fakulta UP

IQ Roma service. Získáno 5. srpna 2014 z <http://www.iqrs.cz/cs/projekty>

Jakoubek, M. & Hirt, T. (2004). *Romové: kulturologické etudy*. Plzeň: Aleš Čeněk

Jenkins, R. (1996). *Social Identity*. London: Routledge

Kalibová, K. (1999). Romové z pohledu statistiky a demografie. In H. Balabánová, et al., *Romové v České republice*. (1. vydání, 91- 114). Praha: Socioklub

Kalibová, K. (1996). Romové v České republice podle výsledků sčítání lidu 1991. *Demografie*, č. 4, stránky 276- 280

Kaplan, P. (1999). Romové a nezaměstnanost neboli zaměstnatelnost Romů v České republice. In H. Balabánová et al., *Romové v České republice*. (1. vydání, strany 352- 377). Praha: Socioklub

Kaufmann, J. (2010). *Chápající rozhovor*. Praha: Slon.

Laisková, M. (2010). *Postavení Romů na trhu práce v České republice* (Bakalářská práce). Dostupnost na webu: <https://is.cuni.cz>, repozitář závěrečných prací

Lázničková, I. (1999). Tradiční rodinné vztahy, obřady, obyčeje. In Kolektiv autorů Muzea romské kultury, *Romové: tradice a současnost*. (strany 53- 57). Brno: Moravské zemské muzeum

Liégeois, J. P. (1994). *Roma, Gypsies, Travellers*. Strasbourg: Council of Europe

- Lhotka, P. (1999). Romové v první Československé republice. In Kolektiv autorů Muzea romské kultury, *Romové: tradice a současnost*. (strany 25- 26). Brno: Moravské zemské muzeum
- Marušiaková, E. (2007). Cigánska skupina a vývoj cigánského etnika. In L. Budilová & M. Jakoubek et al., *Cikánská rodina a příbuzenství*. (1. vydání, strany 133- 140). Ústí nad Labem: Dryada
- Mařasová, A. (2013). *Socializace v romské integrované rodině* (Bakalářská práce). Dostupnost na webu: <https://is.cuni.cz>, repozitář závěrečných prací
- Navrátil, P. (2003). *Romové v České společnosti*. Praha: Portál
- Nečas, C. (1995). *Romové v České republice včera a dnes*. Olomouc: Vydavatelství Univerzity Palackého
- Novotný, O. & Zapletal, J. et al. (1993). *Základy kriminologie*. Praha: Univerzita Karlova
- Olejár, F. (1972). *Formování psychických zvláštností výchovne zanedbaných dětí*. Bratislava: SPNB
- Pavelčíková, N. (2008). Proměny romské komunity v průmyslovém městě. In M. Jakoubek, & L. Budilová (eds.), *Romové a cikáni- neznámí i známí*. (1. vydání, strany 62- 80). Voznice: Leda
- Pekárek, P. et al. (1997). *Romové- reflexe problému: soubor textů k romské problematice*. Praha: Sofis.
- Putnam, R. (2000). *Bowling Alone: The Collapse and Revival of American Community*. New York: Simon and Schuster
- Raichová, I. (1999). Romové a náboženství. In Kolektiv autorů Muzea romské kultury, *Romové: tradice a současnost*. (strany 65- 67). Brno: Moravské zemské muzeum
- Rákoczyová, M. & Trbola R. (2009). *Sociální integrace přistěhovalců v České republice*. Praha: Slon
- Rushton, J. P. (1988). Race differences in behaviour: A review and evolutionary analysis. *Personality and Individual Differences*, č. 9, stránky 1009 – 1024

- Říčan, P. (1998). *S Romy žít budeme- jde o to jak*. Praha: Portál
- Storch, D. & Mihulka, S. (2000). *Úvod do současné ekologie*. Praha: Portál
- Ševčíková, V. (2003). *Sociokulturní a hudebně výchovná specifika romské minority v kontextu doby*. Ostrava: Ostravská univerzita
- Ševčíková, S. (2003). Sociální práce s Romy prizmatem hodnot Romů. *Sociální práce*, č. 4, stránky 105- 118
- Šišková, T. (1998). *Výchova k toleranci a proti rasismu*. Praha: Portál
- Tradiční řemesla, profese a zaměstnání: sbírky Muzea romské kultury: (přírůstky 1991-2007)*. (2008). Brno: Muzeum romské kultury
- Úřad vlády České republiky. (2013). *Zpráva o stavu romské menšiny v České republice za rok 2012*. Získáno 31. července 2014, z <http://www.vlada.cz/cz/ppov/zalezitosti-romske-komunity/aktuality/zprava-o-stavu-romske-mensiny-roste-pocet-socialne-vyloucenych-lokalit-i-nezamestnanost-mladych-romu--113912/>
- Večerka, P. (1999). Romové a sociální patologie. In H. Balabánová et al., *Romové v České republice*. (1. vydání, strany 417- 446). Praha: Socioklub
- Víšek, P. (2002). *Romové ve městě*. Praha: Socioklub

14. Přílohy

Příloha 1: Návod rozhovoru

Představení

- jméno
- věk
- děti
- povolání

1. Bydlení

Minulost:

- Původ?
- Jak, kde, s kým jste vyrůstal?
- Kde žili rodiče, popř. prarodiče?

Současnost:

- Kde žije teď?
- popis bytu, domu?
- Jak máte vybavený váš byt/ dům?
- Díváte se na televizi?
- Máte domácí zvířata?
- Kolik žije lidí ve vaší domácnosti?
- pokud děti, kde žijí?

2. Rodina

- široká rodina: návštěvy, oslavy?
- tradice a zvyky v rodinném kruhu? jejich důležitost
- aktivity dětí či společně s dětma (pokud děti jsou)
- důležitost jídla

3. Obživa

- vzdělání?
- zaměstnání v minulosti?
- zaměstnání v současnosti?
- Máte nějaké vysněné povolání? Co byste nikdy dělat nechtěl?
- Jaká myslíte, že jsou typická/ častá povolání pro Romy (mezi přáteli, v rodině)?

4. Kultura, volný čas, víra

- Jaké máte koníčky, zájmy?
- Hudba:
Hrajete na hudební nástroj? (pokud ano: začal jste sám nebo rodiče?)
Nějací muzikanti v rodě/ rodině?
- Dodržujete nějaké zvyky?
- Jaké slavíte svátky? Jak?
- Jste pokřtěný? Věřící? Chodíte do kostela?
- Návštěva divadel, kin, výstav, festivalů
- Čtení novin, časopisů?

- Popište mi prosím, váš všední den.

- Otázky na závěr: Myslíte si, že se liší český a romský život? V čem?

Chtěl byste žít jinde? / Je Vám tady dobře?

Chcete ještě něco říci?

Příloha 2: Profily respondentů (řazeno dle abecedy)

1. **Daniel**- muž, 41 let, Brno, ženatý, 1 dítě, kavárník
2. **Eva**- žena, 50 let, Praha, vdaná, 3 děti, prodavačka
3. **Hela**- žena, 31 let, Libčice, vdaná, 4 děti, bez zaměstnání
4. **Jasmína**- žena, 21 let, Praha, svobodná, studentka a zpěvačka
5. **Josef**- muž, 39 let, Libčice, svobodný, 1 dítě, malíř/ montér
6. **Klára**- žena, 23 let, Praha, svobodná, bezdětná, studentka tance
7. **Michal**- muž, 25 let, Brno, svobodný, 1 dítě, truhlář
8. **Michal**- muž, 69 let, Praha, ženatý, 4 děti, řidič
9. **Sandra**- žena, 23 let, Brno, svobodná, bezdětná, recepční
10. **Sára**- žena, 62 let, Libčice, vdaná, 4 děti, bez zaměstnání
11. **Štěpán**- muž, 45 let, Praha, ženatý 3 děti, vedoucí funkce v občanském sdružení